

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Norsko a Evropská unie (analýza přístupových procesů
a důvodů jejich neúspěchu)**

Iva Lišková

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Norsko a Evropská unie (analýza přístupových procesů
a důvodů jejich neúspěchu)**

Iva Lišková

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Mgr. Petr Jurkovi, Ph.D. za cenné rady, pomoc a odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 HISTORICKÁ ČÁST	4
2.1 Pod nadvládou.....	4
2.2 Formování norské státnosti.....	8
2.3 Shrnutí.....	12
3 EKONOMICKÁ ČÁST	14
3.1 Ekonomický vývoj a charakteristika	14
3.2 Norská účast v mezinárodních ekonomických strukturách	23
3.3 Shrnutí.....	28
4 POLITICKÁ ČÁST	30
4.1 Počátky přístupových procesů a první referendum	30
4.2 Vývoj po roce 1989 a druhé referendum	37
4.3 Shrnutí.....	47
5 ZÁVĚR	49
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	52
7 RESUMÉ	58

1 ÚVOD

Ve své bakalářské práci se budu zajímat o Norsko, které ač jako vyspělý evropský stát, není členem Evropské unie. Vztah k Evropské unii ovlivnil norskou poválečnou politiku víc než cokoli jiného. Cílem je zjistit více o důvodech, které vedou jednu z evropských zemí, jež je ještě navíc obklopena státy radícími se k nadnárodnímu evropskému projektu, k zamítavému postoji vůči výše zmíněnému integračnímu uskupení. Ráda bych tedy odhalila důvody specifického postavení Norského království, které navzdory několika pokusům není jako jediná severská země členem Evropské unie. Ráda bych také zjistila, jaké je dnešní postavení Norska v evropském integračním procesu.

Chtěla bych prokázat, že zásadním důvodem absence Norska v Evropské unii jsou především historické, ekonomické a politické faktory. Cílem je zmapovat tyto faktory a důvody. Práci rozdělím do tří hlavních částí, přičemž budu částečně rezignovat na chronologický postup. Na konci každé části bude pro snazší pochopitelnost problematiky stručné shrnutí dané kapitoly.

První část bude věnována historickým faktorům, kde zmíním stručný historický exkurz, který do značné míry ovlivnil lidová hlasování i možné budoucí směřování země v rámci integrace. Zmíním zde unii s Dánskem, kterou následovala unie se Švédskem trvajícím až do roku 1905. Historické souvislosti utváří argumentaci pro a proti vstupu Norska do Evropské unie.

Druhá část se bude zabývat ekonomickou charakteristikou státu a jejím vlivem na referenda. Připomenou základ norské ekonomiky a také to, v čem spočívá bohatství tohoto státu. Norsko patří mezi vyspělé průmyslové země s tržní ekonomikou. Mimořádný význam pro celou norskou ekonomiku mají těžba ropy, zemního plynu a rybolov. Právě případné regulace těžby ropy a rybolovu představovalo jednu z nejproblematictějších oblastí v přístupovém procesu Norska do Evropské unie, pro kterou představuje Norsko významného obchodního partnera. V druhé podkapitole zmíním norskou participaci v mezinárodních ekonomických strukturách. Nejvíce se zaměřím na Evropský

hospodářský prostor (EHP), který je jakožto produkt mimořádných okolností bezesporu svébytným fenoménem evropské integrace. Analýza postavení Norska v rámci EHP by nám mohla pomoci odpovědět na otázku, zda je EHP kvalitní alternativou k plnému členství v Evropské unii. Vedle EHP zmíním také Evropské sdružení volného obchodu (ESVO/EFTA) jakožto protiváhu Evropskému hospodářskému společenství a nerealizovaný projekt NORDEK.

Poslední část této práce se bude věnovat politickým faktorům a vývoji vztahu Norska s ES/EU. Tato část se bude zabývat norskými referendy a jejich komparací. Nezbytnou součástí této kapitoly bude také analýza názorů na Evropskou unii napříč norským stranickým systémem a norskou veřejností. Tématika evropské integrace představuje v Norsku kontroverzní politické téma, které ve svém důsledku vede ke vzniku konfliktní štěpící linie, což bude v této části podrobněji rozebráno. Na konci kapitoly bych ráda nastínila způsob, který by dle mého názoru mohl vést ke vstupu Norska do EU.

Na základě nashromážděných informací a dat dojde ke zformulování hlavních důvodů norského zamítavého stanoviska ke svému členství v Evropské unii a zvážení, zdali existují předpoklady budoucí možnosti vstupu Norska do Evropské unie. Pro vstup do Evropské unie hovoří hlavně možnost podílet se na některých rozhodnutích, která ho přímo ovlivňují. Nečlenstvím získává Norsko obraz státu, který se od Evropy izoluje. V závěrečné kapitole práce tedy nastíním budoucí vyhlídky na možnost vstupu Norska do Evropské unie.

Nutno poznamenat, že literatura v českém jazyce, ať už hovoříme o původních publikacích či o překladech cizojazyčných děl, se pouze minimálně zabývá konkrétní problematikou, tedy postojem Norska k evropským integračním projektům. Tato práce bude primárně založena na elektronických zdrojích, odborné literatuře, odborných článcích a v neposlední řadě bude čerpat z oficiálních stránek Evropské unie a stránek s ní souvisejících.

Charakter použitých zdrojů se bude v jednotlivých kapitolách lišit. První část se bude především opírat o studie autorů C. Archera či S. Gsthlové.

Významným podkladem pro tuto kapitolu bude také kniha *Dějiny Norska* vypracovaná M. Hrochem, H. Kadečkovou a E. Bakkeovou, která vznikla za spolupráce s norským Ministerstvem zahraničních věcí. Druhá kapitola obsahující ekonomickou charakteristiku bude založena primárně na statistice exportů dle údajů Světové banky. Ve třetí kapitole budu využívat především data z průzkumů veřejného mínění a volební výsledky. Dále pak oficiální stanoviska a argumenty občanských hnutí, které budou pro cíl této práce také dostatečně vypovídající. Z celkového pohledu budu pro tuto práci využívat převážně zdroje psané v anglickém jazyce. Některé relevantní dokumenty a studie byly původně vypracované v norštině, nicméně jejich překlady do anglického jazyka jsou dobře dostupné.

2 HISTORICKÁ ČÁST

Pokud se budu zabývat norským odmítnutím stát se členem Evropské unie¹, je potřeba ho vidět i v rámci historického kontextu. Proto v první části stručně nastíním historický exkurz od počátku 14. století, kdy existovalo Norsko pod nadvládou Dánska, kterou následovala unie se Švédskem. S oběma zeměmi udržuje Norsko dodnes úzkou vazbu a spolupráci v rámci Severské rady, kterou Norsko upřednostňuje před evropskou integrací, protože mimo jiné skýtá menší závazky (Frýba 1988: 80). Cílem této části je zmapovat historické důvody a faktory, které mohly mít vliv na přístupové procesy Norska do ES/EU².

Historickou část rozdělím do tří podkapitol. V první představím část historie, kdy bylo Norsko v područí velmocí. Norsko se snažilo utvářet si svou identitu, dlouho však bylo vnímáno z pohledu Evropy jako objekt politiky. Druhá podkapitola se bude zabývat formováním norské státnosti. Budou zde zmíněny okolnosti a stejně tak samotná procedura získání nezávislosti na Švédsku. V této části se také zaměřím na norskou pozici během dvou světových válek a zakončím to rokem 1945, kdy skončila německá okupace Norska. Třetí podkapitola shrne celou část a zdůrazní klíčové historické důvody, které se podílely na nepřistoupení Norska do ES/EU.

2.1 Pod nadvládou

Norsko se stalo roku 1380 součástí personální unie s Dánskem. Období pod dánskou nadvládou je považováno za dobu temna, kdy došlo k politickému, ekonomickému i kulturnímu úpadku. Norsko ztratilo svou státnost a zmizelo z evropské mapy jako politický subjekt. Spojení s Dánskem je dodnes všeobecně hodnoceno negativně a označováno za období úpadku (Archer 2005: 8). Roku 1397 vznikla Kalmarská unie, v rámci níž došlo k propojení dánského, švédského a norského království. I přestože Norsko nebylo schopno v unii prosadit svou moc ani zájmy, napomohla Kalmarská unie k vytvoření regionální sounáležitosti,

¹ Dále jen EU.

² EU vznikla 1. listopadu 1993, proto se v textu bude střídát používání termínů ES a EU, váže se k časovému okamžiku před nebo po tomto datu (Kaniok - Fiala – Pitrová 2001: 105).

která dala vzniknout myšlence severské identity a výjimečnosti, tedy pocit odlišnosti od evropských států. Rok 1523 představuje definitivní rozpad Kalmarské unie (Evensberget 2008: 36).

Během nadvlády dosazovali dánští vrchní představitelé své příznivce do čela Norska, čímž rostla norská opozice. Správci Norska byli přímo podřízeni dánskému králi a často jmenováni z řad dánské šlechty. Roku 1536 byl vydán norský paragraf, v němž bylo deklarováno, že Norsko není svébytným královstvím, ale součástí dánského království. Norsko tak přestalo být suverénní správní jednotkou (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 73-74).

Míra norské autonomie se měnila s jednotlivými dánskými králi, ale měla tendenci se zvětšovat, stejně jako dánsko-švédské rivalství. Již na počátku 18. století, v závěrečné fázi severní války (1700–1721), se pokusilo Švédsko Norsko anektovat (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 78-79).

V tom samém století se začala projevovat dichotomní sociální skladba norského obyvatelstva, tedy že společnost byla rozdělena na většinovou venkovskou populaci a na málo početnou městskou elitu kontrolující obchodní aktivity a politickou moc. Vztah měst a venkova byl, a dodnes je, velmi asymetrický. V Norsku se projevuje více než kde jinde dělení společnosti a kultury na městskou a venkovskou (Brychtová 2001: 27). Je zřejmé také regionální rozdělení na bohatý jih (Ostland a Trondelag) a chudé horské vnitrozemí a sever (Easton 2009: 47). Tyto rozpory jsou zjevné i v současnosti, což potvrzují výsledky lidových hlasování o členství v ES/EU³.

Modernizační proces včetně hospodářského růstu byl v mnoha směrech limitován dánskou politikou. Norsko ztratilo své autonomní postavení i svou politickou reprezentaci. Došlo ke ztrátě státnosti a byly zaváděny dánsko-jazyčné reformy. Dánština se uchytila především ve vyšších společenských kruzích, mezi elitami a ve městech, kdežto norština a její dialekty se rozvíjely na venkově, kde

³ Blíže se této problematice budu věnovat ve čtvrté části.

bylo příznivé prostředí pro vznik národní identity⁴ (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 98-99).

S Norskem bylo ze strany Dánska zacházeno jako s kolonií, v důsledku čehož rostly norské separatistické tendence a protidánské nálady. V důsledku napoleonských válek, kdy Dánsko podporovalo Napoleona, ztratilo Norsko, které roku 1814 vyhlásilo nezávislost, ta však nebyla uznána. Dne 4. listopadu 1814 došlo k postoupení Norska Švédsku, Dánsko si mohlo ponechat Island, Grónsko a Faerské ostrovy (Gstöhl 2002: 28). Přejít Norska z unie s Dánskem do unie se Švédskem byl doprovázen dlouhotrvající hospodářskou krizí. Velkým problémem Norska bylo zadlužení. Změna unie zpřetrhala obchodní vztahy jak s Dánskem, tak s Velkou Británií, která si hledala nové zdroje a obchodní spojení⁵. Norsko se tak navíc muselo vypořádávat se začínající izolací a odbytovými potížemi (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 140-142). Historická zkušenost s Dánskem je patrně jedním z důvodů, proč se tato země v referendu vyslovila proti vstupu do ES/EU.

Vedle společné zahraniční politiky spojovala švédsko–norskou unii především osoba panovníka. Norsko na rozdíl od unie s Dánskem, kde bylo pouhou výspou a kolonií, disponovalo v rámci unie se Švédskem určitou autonomií. Avšak Švédsko bylo silnějším partnerem, takže se o všem důležitém rozhodovalo ve Stockholmu. Norsko postupem času získalo ústavně zakotvenou autonomii, což byl rozhodující zlom na cestě k formování moderního národa i národní identity (Gstöhl 2002: 33).

Během unie se Švédskem byla politická moc v Norsku v rukou úřednických elit. Úředníci politicky rozhodovali a kontrolovali vnitřní záležitosti. Zvyšovala se tak snaha bojovat proti dominantnímu postavení úředníků. Vláda byrokracie a úředníků se udržela dlouho u moci z důvodu, že král rozhodoval

⁴Neexistence moderního norského státu a dánská nadvláda způsobily absence jednotné psané a mluvené norštiny. Ve městech a úředním styku dominovala dánština, na venkově se mluvilo místními dialekty postrádající jednotnou formu. Po nezávislosti se objevily dvě hlavní podoby norského jazyka, literární jazyk (landsmal nebo nynorsk) a jazyk střední třídy (riksmal nebo bokmal). V současnosti je Norsko dvojjazyčnou zemí, existují dvě verze oficiálního jazyka (nynorsk a bokmal) (Ongur 2007: 4).

⁵ Norsko bylo významným exportérem ryb, lodí a dřeva. Podrobněji bude rozebráno ve třetí části.

o složení vlády a byla podporována hlavním městem a jeho okolím. I přes teoretickou občanskou rovnost tvořili úředníci jednoznačně vládnoucí třídu, která určovala politiku. V důsledku toho rostla na venkově mezi sedláky nechuť vůči městům a úředníkům (Archer 2005: 23). Zde lze tedy také nalézt jeden z důvodů, proč venkované hlasovali v referendech o vstupu do Unie zcela odlišně než obyvatelé měst. Právě snaha vymezit se a odlišit se od centra mohla vést k většímu procentuálnímu odmítání členství v ES/EU na periférii.

Rok 1814 představuje klíčový historický milník v norských dějinách. Kromě vzniku švédsko–norské unie byla 17. května 1814 přijata norská ústava, která je dnes nejstarší platnou ústavou v Evropě. Ústava platila i po připojení Norska ke Švédsku. Zavedla konstituční monarchii a dělbu moci, výkonnou moc připsala králi, zákonodárnou moc získal lid prostřednictvím parlamentu. Dle ústavy tkví výkonná moc v rukou krále, ale ve skutečnosti vládne zemi státní rada (vláda). Král je symbolická a vlivná osobnost a představitel národní jednoty, těší se velké prestiži. Co se týče správy země, rozhoduje o ní především *storting*⁶ čítající 165 členů, do něhož se konají volby každé čtyři roky (Ongur 2007: 3).

Základními principy norského ústavního systému byly ukotveny svrchovanost lidu a parlamentní forma vlády, kde je exekutiva odpovědná parlamentu (Evensberget 2008: 38-39). Zavedení principu odpovědnosti vlády parlamentu bylo na svou dobu velmi pokrokové⁷. Například v sousedním Dánsku toho bylo dosaženo až roku 1901 a ve Švédsku až roku 1918 (Archer 2005: 23). Politické strany začaly v Norsku existovat až po roce 1883. Jako první byla založena strana Venstre, roku 1884 strana Hoyre a roku 1887 Dělnická strana (Brunclík 2011: 149, 151).

Období hospodářské prosperity nastalo v druhé polovině 19. století. Motorem hospodářského růstu byla především industrializace, která se v Norsku

⁶ Norský parlament.

⁷ Norsko je první zemí, kde se začaly uplatňovat principy parlamentarismu. Až do roku 1905 byly principy parlamentarismu ještě nekonsolidované, ale od získání nezávislosti jsou pevnou součástí norské ústavní tradice (Brunclík 2011: 70).

naplno projevila od 80. let. Ruku v ruce s hospodářským růstem došlo ke změně sociální skladby. Vzrostl počet obyvatel, životní úroveň a intenzita urbanizace. Norská společnost se tak postupně přeměnila z agrární na průmyslovou. Ze zemědělské periferie Evropy se stala země s vysokou mírou urbanizace a ekonomického růstu (Archer 2005: 24–26).

I přes unijní svazek se Švédskem zůstalo Norsko spojeno s Evropou mnoha vazbami, které postupem času vyvolaly silící norský tlak na větší míru demokratičnosti a sociální spravedlnosti (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 163). Roku 1858 storting deklaroval rovnost obou národů v unii, čímž se přiostrily vztahy se Švédskem, a od čehož se odvíjely následné konflikty, které vyvrcholily rokem 1905 (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 166).

Boj za vystoupení z unie postupně gradoval a napětí v unii rostlo, v Norsku byla dokonce za účelem zvýšení válečného potenciálu modernizována armáda. Situace se vyhrocovala a obě strany se snažily získat podporu v zahraničí. Britské stanovisko bylo zpočátku rozpačité, ale nakonec se přiklonilo na norskou stranu. Sebevědomí norské vlády posilovalo, a to především díky mezinárodní podpoře a růstu norské prestiže v zahraničí (Bjørklund 1997: 149).

2.2 Formování norské státnosti

Národní obrození se v průběhu 19. století nevyhnulo ani Norsku. Myšlenka odtržení a národní uvědomění postupně nabývaly na síle právě v důsledku národního obrození, evropského osvícenství a i proto, že Švédsko odmítalo jakékoliv norské návrhy na urovnání vzájemných vztahů, nebylo ochotno přijmout jakýkoliv kompromis⁸ a v mnoha případech došlo švédským kolonizátorem k porušení norské ústavy. Tyto špatné zkušenosti vedly k tomu, že Norsko nebylo spokojeno se svou podřadnou pozicí v unii. Dne 7. června 1905 vyhlásil storting unilaterálně zánik švédsko–norské unie, což ve Švédsku

⁸ Roku 1904 švédská vláda zrušila všechny dosavadní ústupky Norsku.

vyvolalo velké pobouření. Norsko vypsaló i celonárodní referendum⁹, které mělo potvrdit rozhodnutí. Hlasování proběhlo v srpnu roku 1905 a jasná většina¹⁰ byla proti zachování unie (Riste 2005: 67).

Ke kompromisu došlo nakonec nenásilnou cestou a dne 22. září byl podepsán Karlstadtský protokol potvrzující rozdělení unie, která trvala 91 let. Byl tak završen boj za nezávislost, který probíhal v Norsku již od počátku 19. století. I přesto, že rozpuštění unie proběhlo pokojně vzájemnou dohodou, ponechalo obě země ve stavu podezřívavosti vůči sobě navzájem a vedlo je následně částečně i po rozdílných cestách na poli mezinárodním (Riste 2005: 67). Právě historická zkušenost se Švédskem je také jedním z důvodů, proč se tato země v referendu vyslovila proti vstupu do EU a potvrdila tak tradiční euroskeptickou pozici skandinávských států. Norsko získalo nezávislost po dlouhém procesu, což se promítlo do rozhodování jeho občanů, kteří se obávali, že členstvím v EU by ztratili svou těžce vydobytou suverenitu.

Krátce po vyhlášení nezávislosti došlo k dalšímu referendu, a to ohledně státního zřízení. Jasná většina byla pro monarchii, a tak byl v listopadu jmenován král Hakon VII. Rok 1905 představuje významný obrat v norských dějinách. Nezávislostí byla naplněna norská touha po suverenitě a demokracii (Brunclík 2011: 67). Bitva za vymanění se ze spojení se Švédskem byla tradičně spojována s bojem za demokratická práva a parlamentní vládu. Norské členství v EU nemohlo být vyobrazeno jako rozšíření boje za nezávislost a demokracii. Odpůrci EU měli nejvíce svých podporovatelů v periférii a na venkově, kde byla historická tradice národní nezávislosti a demokracie nejsilnější (Bjørklund 1997: 149).

Počátky samostatnosti norského státu doprovázel hospodářský růst¹¹. Po vyhlášení nezávislosti bylo nutné navázat diplomatické styky a nalézt místo

⁹Referenda v Norsku může vyhlásit pouze parlament. Norsko nemá referendum zakotveno v ústavě, ve svém právním řádu má zavedenou pouze konzultativní formu referend, která jsou využívána ojedinele - doposud se konalo šest celostátních referend. I přes jejich konzultativní povahu parlament vždy respektoval jejich výsledky (Fiala – Pitrová 2005: 13).

¹⁰Poměrem 367 149 hlasů pro a 184 hlasů proti (Brunclík 2011: 7).

mezi evropskými státy. Roku 1908 bylo Norsku garantováno mezinárodní postavení jako nezávislého státu. Dalším velkým úkolem vlády bylo zajištění mezinárodního uznání, územní integrity a neutrality norského státu. Neutralita byla zvolena hned z několika důvodů. Jednak z ekonomického důvodu, války jsou nákladné a představují velkou zátěž pro rozpočet státu. Dalším důvodem byla strategická norská poloha, která je díky dlouhému pobřeží a blízkosti k Velké Británii potenciální pro konflikt. Posledním rozhodujícím důvodem pro zvolení neutrality bylo distancování se od severské politiky (Riste 2005: 234).

Během období od roku 1905 do druhé světové války se projeví základy norské neutrality, tedy izolacionistický postoj v mezinárodní mocenské politice kombinovaný s aktivní politikou v zahraničním obchodu a námořních zájmech. Obchodní zájmy určovaly norské místo v mezinárodní politice. Obchod na světových mořích byl hlavním životním zájmem norské politiky. Roku 1916 byla uzavřena dohoda s Velkou Británií, že většina vývozu ryb bude směřovat právě do Spojeného království. S touto dohodou nesouhlasilo Německo, protože Norsko začalo dopravovat zboží na objednávky Trojdohody¹². Německo začalo podnikat odplatné akce v rámci ponorkové války, v důsledku které Norsko ztratilo značnou část své obchodní flotily. Norskou reakcí bylo omezení práva volného pohybu plavidel v neutrálních vodách (Riste 2005: 235-236).

Roku 1917 vyhlásilo Německo neomezenou ponorkovou válku, která způsobila Norsku velké škody. Přestože Norsko do války nevstoupilo, byla mu zajištěna britská ochrana, čímž se snížily norské ztráty. Důsledkem byla naprostá norská závislost na dohodových mocnostech. První světová válka postavila norskou vládu před zcela nové problémy, které potřebovaly v kontextu nově vzniklého státu zvláštní řešení. To vedlo k tomu, že v mnohých oblastech musela být zaváděna státní regulace (Gstöhl 2002: 33).

V meziválečném období (1919–1939) se Norsko vypracovalo na prosperující stát. I přes zachování neutrality během první světové války měla tato

¹¹ Blíže k tomuto tématu ve třetí části.

¹² Spojenectví Velké Británie, Ruska a Francie během první světové války.

válka pro Norsko velké následky. Polovina lodí byla zničena a došlo k poklesu zahraniční poptávky po zboží, což mělo za následek růst nezaměstnanosti, a tedy i napětí ve společnosti (Archer 2005: 30–31).

Norsko hrálo důležitou roli při zakládání Společnosti národů (SN), jejímž byla iniciátorem¹³. Norsko na mezinárodním fóru důsledně prosazovalo mírová řešení a odzbrojování. Během 20. let Norsko vložilo důvěru do SN jakožto mezinárodní organizace pro udržení míru se systémem kolektivní bezpečnosti podporující arbitráže a odzbrojení. Tato iluze byla rozbořena bezzubostí SN, agresivní politikou a znovuvyzbrojením Německa ve 30. letech. V atmosféře rostoucího mezinárodního napětí Norsko zjistilo, že už nadále nemůže počítat s bezpečností garantovanou SN a obrátilo se na posilování severské spolupráce a ještě více k linii absolutní neutrality, kterou chápalo jako svůj oficiální program (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 221-222). Ve 30. letech Norsko stále doufalo, že se dá uchovat neutralita a vyhnout se válce, proto odmítlo Hitlerovu nabídku paktu o neútočení a Rooseveltovu záruku nezávislosti (Riste 2005: 206).

Po vypuknutí druhé světové války se Norsko stále domnívalo, že neutralitu země nic neohrožuje, v čemž je utvrzovaly počáteční německé sympatie. Avšak vláda podcenila německé nebezpečí. Norsko mělo strategický význam díky svému dlouhému pobřeží¹⁴, důležitému přístavu Narvik na severu a ložiskům železné rudy. Norsko se snažilo prosazovat svůj neutrální postoj, jak jen mohlo, ale i přesto nadešel 9. duben 1939, kdy začaly německé jednotky s obsazováním. Mobilizace přišla pozdě, norská armáda nebyla připravena, boje trvaly pouze v Narviku, a to dva měsíce. Vládu se zmocnil fašistický důstojník Vidkun Quisling, vláda byla rozpuštěna, král abdikoval. V září 1940 byly rozpuštěny všechny politické strany a organizace (Archer 2005: 28–29).

¹³ Motivem členství v SN byl také fakt, že Norsko se chtělo vyhnout situaci, kdy by v konfliktu muselo být v pozici mezi Dánskem a Švédskem. K podobnému došlo během napoleonských válek, kdy Švédsko bylo na straně vítězů a Dánsko na straně poražené Francie.

¹⁴ Hitler potřeboval norské pobřeží k tomu, aby ho mohl používat pro své lodě jako základny pro operace v severním Atlantiku.

Hospodářství nebylo okupací výrazně postiženo. Výroba se orientovala především na válečné potřeby, to vedlo k růstu poptávky po pracovní síle, v důsledku čehož téměř vymizela nezaměstnanost, což vyvolávalo pocit optimismu. Proces osvobozování započal roku 1944, ukončení okupace nastalo s oficiální německou kapitulací 8. května 1945. Po skončení okupace bylo norské území ušetřeno válečného ničení, takže válka ve výsledku nepřinesla Norsku velké škody (Archer 2005: 28–29). Avšak právě válečná a okupační zkušenost má na Norsko vliv dodnes. Období německé okupace, během kterého Norové ztratili většinu svých demokratických svobod, ovlivňuje výrazným způsobem uvažování o zapojení se do jakékoliv organizace. Historie národa má velký vliv na formování národní identity, což přispívá k vysvětlení euroskeptismu v Norsku. Norové se obávají, že vstupem do EU dojde opět k omezování jejich práv a svobod.

2.3 Shrnutí

Na základě informací z předešlých podkapitol lze usoudit, že norské odmítání evropské integrace pramení z historických zkušeností. Norsko bylo přes 500 let pod nadvládou jiných států. Během unie s Dánskem i Švédskem nemělo možnost uplatnit své zahraničně–politické zájmy. Se Švédskem bylo spojeno do roku 1905, tedy do té doby, kdy se většina obyvatelstva rozhodla pro nezávislý stát.

Od počátku měl norský novodobý stát tendenci k neutralitě a orientaci na blízké severské státy a tradičního obchodního partnera Velkou Británii¹⁵. Po získání samostatnosti v roce 1905 si Norové vybrali cestu neutrality, která však měla krátkého trvání, protože v roce 1940 došlo i přes vyhlášení neutrality k německému útoku. Následná německá okupace trvala pět let a stejně jako dánské období temna a období švédské politické dominance ovlivnila výrazným způsobem uvažování Norů o zapojení se do evropského integračního projektu.

¹⁵ Norové mají tradičně silnější orientaci na Velkou Británii a Spojené státy, než na kontinentální Evropu. Tato orientace byla umocněna zkušeností z druhé světové války, po které má Norsko ve Velké Británii hlavního obchodního partnera a ve Spojených státech garanta bezpečnosti.

Nesouhlas Norska se současným modelem evropské integrace je logickým důsledkem určitého historického vývoje. Norům není vlastní touha po EU z nacionálních motivů. Právě naopak si velmi cení pocitu politické nezávislosti a suverenity, které si těžce vybojovali. Negativní vnímání integračních snah, které je dědictvím více jak 500 let trvající zahraniční nadvlády, potvrzuje fakt, že již dvakrát Norové odmítli vstup do ES/EU.

Dalším důvodem zdržování se jakékoliv spolupráce v aliancích může být i ten, že Norsko již nechce být vtaženo do jakéhokoliv konfliktu či války. Norsko většinu dějin stálo mimo evropské modernizační procesy, což mu umožňovala jeho poloha. Zachovávalo si neutralitu a odstup. Dalo by se říct, že charakteristickým prvkem norské politiky se stal izolacionismus s jistou dávkou nacionalismu.

Evropa i EU představují hrozbu pro norskou národní identitu vzhledem k historickým, geografickým, kulturním i náboženským¹⁶ důvodům. Tato hrozba měla vliv na výsledky referend. Pro Norsko, jakožto historicky oběť kolonialismu, bylo příliš brzy, necelých 30 let po bolestivé zkušenosti s německou invazí během druhé světové války. EU mohla působit na norské občany, s čerstvě získanou nezávislostí a suverenitou, jako nástroj neokoloniální politiky, který je o vydobytou nezávislost a suverenitu může připravit. Vedle historických faktorů na norské občany, a tedy i na rozhodovací proces, zajisté působily ekonomické faktory, na které se zaměřím v následující části.

¹⁶ Norsko je spojeno s protestantismem a puritánstvím, kdežto EU je převážně katolická (Ongur 2007: 13).

3 EKONOMICKÁ ČÁST

V této části se budu zabývat postojem Norska k evropské integraci v rámci Evropské unie, a to z pohledu ekonomického a hospodářského a uvedu faktory, které hrály zásadní roli ve formování postoje Norska k připojení k Unii. Tato část bude rozdělena do tří podčástí.

První podkapitola se věnuje ekonomické charakteristice země, a to v časovém období od 18. století až do současnosti, a to zejména co se týče nerostného bohatství, konkrétně těžby ropy a zemního plynu, a dále dlouhodobé orientace na rybolov, což jsou odvětví v souvislosti s připojením Norska k EU velmi často skloňována z důvodu strategického jak pro Norsko, tak pro EU. Zmíním zde také energetickou situaci Norska. Kapitola se dále zabývá zemědělstvím, tradičním norským odvětvím, kterému spolu s péčí o životní prostředí přikládá Norsko značný význam. V této podkapitole jsou představeny hlavní důvody, které stojí za odmítáním členství v Unii ze strany norských občanů.

Druhá podkapitola se zabývá norským zapojením v mezinárodních ekonomických strukturách, především v Evropském sdružení volného obchodu a v Evropském hospodářském prostoru. Cílem celé části je zmapovat ekonomické důvody a faktory, na základě kterých došlo již dvakrát k zamítnutí členství Norska v ES/EU. Tyto důvody a faktory budou vedle shrnutí stručně uvedeny ve třetí podkapitole.

3.1 Ekonomický vývoj a charakteristika

V 18. a 19. století bylo Norsko a jeho hospodářství založeno zejména na rybaření, těžbě dřeva, kovů a výrobě lodí. Jednalo se o exportní stát, který kromě uvedeného vyvážel též ocel a sklo, přičemž export byl během 18. a 19. století spojen výhradně s Velkou Británií. Ta projevovala zájem o spolupráci s Norskem zejména proto, že jí toto obchodní spojení zaručovalo silnou mocenskou pozici ve vztahu k dalším evropským zemím (Salmon 2002: 46).

V meziválečném období (1919–1939) se Norsko vypracovalo na pozici prosperujícího státu. Avšak i jeho se dotkla hospodářská krize, která ve světě propukla v roce 1930. Její největší dopad byl viditelný zejména na vývozu ryb a rybích výrobků, obchodním odvětví, které bylo z důvodu celosvětové krize značně nestabilním (Jonsson 2006: 4), a které bylo, a dosud je, velmi důležitým elementem norského hospodářství. Obnova hospodářského růstu nastala po roce 1945, kdy také došlo k nebývalému populačnímu růstu (Wells 2009: 9).

Více než cokoli jiného ovlivnilo norské hospodářství objevení ropy a zemního plynu na pobřeží norského kontinentálního šelfu, který zasahuje do Severního, Norského a Barentsova moře, a následná těžba těchto surovin (International Business Publications 2008: 40). Historie těžby ropy započala v roce 1962, kdy americká společnost Phillips Petroleum¹⁷ zažádala o licenci průzkumu potenciálních nalezišť v Severním moři. První vrty byly zahájeny v roce 1969, těžba ropy byla oficiálně zahájena v roce 1971. Již roku 1975 překračovala těžba úroveň norské domácí spotřeby, započal tedy masivnější export a od roku 1977 se přidala i těžba zemního plynu (Brunclík 2011: 11).

Těžba ropy a zemního plynu a export těchto surovin znamenaly potřebu špičkové technologie a kapitálových zdrojů. Zahraniční ropné společnosti byly proto vyzvány, aby zažádaly o koncese, ale za podmínky, že hlavní podíl na zisku bude mít norský stát. Norsko tak vybuodovalo dlouholetou tradici zajištění národní kontroly nad přírodními zdroji země (Riste 2005: 245-246).

V zájmu zajištění dlouhodobých přínosů z nového bohatství země byla roku 1973 založena státní ropná společnost Statoil, která vlastnila nejméně 50 % ve všech koncesích, a postupně tak převzala hlavní podíl. Úspěch společnosti Statoil v tomto ohledu položil základy pro prosperující a technologicky vyspělý průmysl (Riste 2005: 246). I přes to, že Norsko disponuje bohatými ropnými

¹⁷ Americká společnost Phillips objevila ložiska v oblasti Ekofisk pole (asi 320 km jihozápadně od Stavangeru), které je i nadále jedním z nejdůležitějších ropných polí v Severním moři (Riste 2005: 245).

nalezišti, nevstoupilo do Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC¹⁸), ale ve většině kroků členské státy následuje (Goněk 2003: 60).

V roce 1986 nastal prudký pokles ceny ropy, a to z toho důvodu, že byl ropný trh zaplaven velkým množstvím suroviny ze Saudské Arábie. Reakcí bylo oslabení celkové světové ekonomiky a zejména výrazné výkyvy americké hospodářské a měnové politiky. Vzhledem k tomu, že Spojené státy odmítaly synchronizaci měnové politiky se západoevropskými státy, bylo případné zapojení se do procesu evropské integrace ze strany norské vlády vyhodnoceno jako velmi ekonomicky nevýhodný krok (Cihelková 2003: 148).

Tehdejší vláda pod vedením G. H. Brundtlandové reagovala devalvací norské koruny o 12 % s cílem zvýšení konkurenceschopnosti norské ekonomiky, což bylo voliči vyhodnoceno jako jeden ze signálů, proč se nepřipojovat k EU, která se potýká s problémy a hrozí narušení její obchodní spolupráce se světovou velmocí, kterou jsou Spojené státy (Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii 1988: 263).

I přes ropnou krizi se však Norsko během 90. let těšilo mimořádnému ekonomickému vývoji a příjmy z těžby ropy a zemního plynu byly vysoké. Proto byl v 90. letech stortingem odsouhlasen zákon o zřízení Státního ropného fondu, který je tzv. fondem budoucnosti, resp. vládním penzijním fondem. Účelem fondu je zaručit budoucím generacím profit z ropného bohatství v dobách, kdy budou zásoby ropy a plynu zcela vyčerpány¹⁹. Norský vládní penzijní fond *Global* představuje v současné době největší nezávislý fond světa (IMF 2013: 7).

Energetická situace Norska je zcela ojedinělá a specifická ve srovnání s většinou členských zemí EU. Norsko se svými pěti miliony obyvatel představuje v současnosti jednoho z hlavních energetických producentů a vývozců, díky čemuž patří i bez členství v EU mezi nejbohatší země světa

¹⁸ Organizace zemí vyvážejících ropu je mezivládní organizace sdružující 12 zemí exportujících ropu. OPEC koordinuje ekonomickou politiku členských zemí, a to zejména v oblasti vyjednávání s ropnými společnostmi ohledně objemu produkce a cen ropy (OPEC 2015).

¹⁹ Ropná ložiska by se měla dle odhadů vyčerpávat za 17 let, zemního plynu za 85 let.

s vysokou životní úrovní. Ve světovém měřítku bylo v roce 2014 třetím největším vývozcem zemního plynu (po Rusku a Kataru) a jeho šestým největším producentem (po Rusku, USA, Kanadě, Íránu a Kataru). V ropě bylo 7. největším vývozcem a jejím 13. největším producentem. Norská produkce ropy vyvrcholila v roce 2001, kdy export dosáhl svého dosavadního maxima 3,1 mil. barelů denně. Od té doby se produkce regulací snižovala na aktuální úroveň 1,5 mil. barelů, a to výhradně z toho důvodu, že se Norsko během let stalo na příjmech z těžby ropy čím dál více závislejší (World Bank 2014).

Naopak produkce zemního plynu vzrostla, konkrétně se za posledních deset let více než zdvojnásobila²⁰. Mezi největší odběratele energetických surovin patří Velká Británie, Nizozemí, Francie a Německo (Riste 2005: 246). Norský zemní plyn pokrývá řádově 20 % veškeré spotřeby zemního plynu EU a téměř 25 % veškerého importovaného zemního plynu do EU pochází právě z Norska. V případě surové ropy se jedná o 14 %. V roce 2012 Norsko nejvíce exportovalo do Velké Británie (25,6 %), Německa (12,6 %), Nizozemí (12 %) a Francie (6,7 %) (World Bank 2014).

Právě kvůli zajištění ekonomické spolupráce s Velkou Británií, která je do určité míry závislá na norském importu, konkrétně v případě ropy je podíl norského dovozu 65 %, v případě plynu dokonce celých 70 %, motivovalo Norsko ke vstupu do Společenství, i přes fakt, že preferovalo mezinárodní spolupráci (Kaniok - Fiala - Pitrová 2001: 21).

Výše uvedené vedlo ke značné závislosti země na ropném průmyslu, který tvoří největší část příjmů z vývozu a asi 30 % vládních příjmů. Tato situace není ideální zejména proto, že jde v první řadě o surovinu vyčerpateľnou, a také se tím norská ekonomika stává citlivější na změny světového ropného trhu (Brunclík 2011: 10). V posledních letech Norsko díky ropě a plynu zbohatlo natolik, že se problematika využití přírodního bohatství stala hlavním společenským a politickým tématem. Norové vstoupili do nového tisíciletí se značným

²⁰ Rekordní prodej plynu zaznamenalo Norsko v roce 2012, kdy poprvé překonalo „magickou hranici“ 100 mld. m³. Norsko tak v roce 2012 vyvezlo do Evropy více plynu než Rusko (World Bank 2014).

množstvím důvěry v budoucnost své země. Kritika může směřovat na přílišnou sebedůvěru, protože norská ekonomika zůstává závislá na omezených přírodních zdrojích, které nejsou nekonečné.

Tato důvěra v sílu norské ekonomiky a v budoucnost své země se také odrazila v přístupu k případnému vstoupení do EU, která řešení otázky dodávek energie příkládá v poslední době značnou váhu. Je tomu tak zejména proto, že narůstá její energetická závislost na státech mimo EU. Právě proto byl v EU v letech 2006 a 2007 vytvořen základ pro vyšší koordinaci aktivit a novou podobu energetické politiky, jehož zásadní myšlenkou je podpora konkurenceschopnosti a zabezpečení dodávek, tedy snížení vnější závislosti EU na dodávkách ropy a zemního plynu (Dvořáková 2010: 111).

Těžba ropy a plynu, jak jsem demonstrovala v předchozích odstavcích, je však v Norsku podstatným zdrojem státních příjmů a Oslo razantně odmítá přijetí kontroly či jakýchkoli zásahů ze strany Bruselu do tohoto odvětví. Místo na EU se tak Norové dlouhodobě spoléhají na NATO jakožto garanta jejich bezpečnosti (Šulc 2000: 13).

Obdobná situace jako v případě těžby ropy a zemního plynu ve vztahu k EU je také ve výrobě elektřiny. Norsko je šestým největším výrobcem elektřiny z hydroelektráren a přebytek vodních zdrojů z Norska dělá v elektřině soběstačnou a nezávislou zemi. Hlavním odběratelem norské energie je EU. Téměř 50 % veškeré hydroenergetické kapacity Evropy se nachází v Norsku (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 274).

Druhým největším vývozním artiklem jsou po ropě a plynu ryby a rybí výrobky. Rybolov je velmi významným sektorem norského hospodářství. Nejdůležitějším trhem je EU²¹, avšak jejím rozšířením ztratilo Norsko mnoho obchodních partnerů a projevila se i velká nevýhoda v podobě podléhání norských rybích produktů clům EU (Archer 2005: 64-65).

²¹ Norský export pokrývá ¼ dovozu ryb do EU.

Rybolov je jedním z nejproblematictějších témat při vyjednávání o možném přistoupení Norska do EU. Vzhledem k tomu, jak podstatným odvětvím pro norskou ekonomiku rybolov je, odmítá se Norsko dlouhodobě přizpůsobit EU a vzdát se kontroly nad výsostnými vodami, jelikož je přesvědčeno, že by pro něj společná evropská politika rybolovu byla značně nevýhodná. Sektor, který zaměstnává velkou část obyvatelstva, by byl otevřen evropské konkurenci a Norsko by bylo vstupem do ES/EU v rybolovu limitováno a muselo by splňovat odlišné kvóty, které by vedly k poklesu tržeb, výkonnosti a efektivnosti (Cihelková 2003: 111).

Norsko již s EU pochopitelně udržuje v oboru rybolovu spolupráci, a to na základě tzv. *Severských dohod*, které byly uzavřeny v roce 1981. Jejich předmětem je rozdělení množství a určitých druhů ryb, které mohou být vyloveny, a další limitující kvóty. Vůči dalším zásahům do rybolovu ze strany EU se však Norsko jasně vymezuje (Evropská komise 2009).

V roce 1992 ministr rybolovu, Jan Henry T. Olsen, prohlásil, že jsou to právě podmínky ohledně rybolovu ze strany EU, které jej přesvědčily o odmítavém postoji v otázce připojení Norska k EU. Přestože se Norsku podařilo vyjednat několik svých požadavků, kupříkladu zachování dvanáctimílové exkluzivní rybářské zóny podél pobřeží či bezcelní přístup na evropské rybí trhy, další podmínky ze strany EU byly pro Norsko značně nevýhodné - např. regulace rybího trhu ze strany EU a další (Tanil 2011: 86).

Z těchto důvodů je patrné, že to byla zejména rybářská komunita, která se silně vymezila proti přístupu Norska do Unie. Vedle ní stála komunita zemědělců, která se v případě připojení k EU obávala, stejně jako rybáři, ztráty svých výsad. Aby bylo možné vysvětlit postoj norských zemědělců k EU, je nutné vyložit, jak zemědělství v Norsku vlastně vypadá.

Kvůli své geografické poloze a hornatému povrchu má Norsko velmi omezené možnosti v zemědělství, zvláště pak v rostlinné výrobě. Klimatické podmínky nejsou pro zemědělství nikterak příznivé. Značná část území se

nachází za Severním polárním kruhem, tedy v arktickém pásmu, a jižní část Norska se vyznačuje velmi krátkým vegetačním obdobím. K pěstování plodin tak mohou být využita pouze 3 % země. Z toho důvodu jsou norské výnosy ze zemědělství, ve srovnání se členskými zeměmi EU, velmi podprůměrné (Thompson 2014: 60).

Agrární politika musí tedy počítat s vysokými subvencemi a nadprůměrně vysokými náklady veškeré domácí agrární produkce. 4/5 příjmů norských farmářů pocházejí ze státních dotací, které udržují zaměstnanost ve venkovských oblastech na zemědělství závislých. Protože je norské zemědělství vnímáno jako součást národní historie a kulturního dědictví, stát toto odvětví bohatě podporuje, konkrétně je státní podpora norského zemědělství dlouhodobě nejvyšší v celé Evropě. V roce 1992, tedy dva roky před druhým norským referendem, pocházelo 77 % celkových zemědělských příjmů ze státního rozpočtu²², přičemž v zemích EU to bylo o 30 % méně. Z tohoto faktu vyplývá nadměrná nákladovost norské agrární politiky a silný importní protekcionismus v agrární oblasti (Milazzo 1998: 23).

Právě odtud pramení obava, že vstupem do ES/EU by byly subvence zredukovány či odstraněny. Z rozhodnutí o vstupu do ES/EU se tak stala otázka sebeurčení a zamýšlený přístup do Unie si norští zemědělci vykládali jako hrozbu neúnosného poklesu agrární výroby, ztráty postavení na trzích, poklesu příjmů a zhoršení existenčních podmínek v zemědělské oblasti i přes to, že se norské vládě podařilo obhájit základ norské zemědělské politiky²³. Navíc státem udržovaná nízká míra nezaměstnanosti v zemědělských oblastech byla nižší než v tehdejší EU, což bylo také jedním z faktorů, který přispěl pro odmítnutí vstoupení do EU ze strany norských občanů (Hjellum 1996: nestránkováno).

Protekcionsistická zemědělská politika Norska byla dlouhodobě kritizována jak ze strany EU, tak ze strany Všeobecné dohody o clech a obchodu

²² Většina subvencí je kryta z příjmů za export ropy.

²³ Základ obsahující např. zabezpečení agrární produkce, dostatečná výroba potravin, zesílená tržní orientace, ochrana životního prostředí a záruka životních podmínek venkovského obyvatelstva.

(GATT) a ze Světové obchodní organizace (WTO). Důsledkem ochranných opatření, která ztěžují konkurenci proniknout na domácí trh, ale také velké kupní síly obyvatelstva je, že průměrná cena potravin je více než dvojnásobně vyšší v porovnání s EU. Ceny dvakrát tak vysoké jako v EU jsou i částečně proto, aby se udržely zemědělské struktury a zajistila se životaschopnost venkovských komunit ve všech částech země (Eliassen – Sitter 2003: 134).

V souvislosti s norským zemědělstvím je nutné také zmínit pojem arktické zemědělství, který byl často užívaným během jednání o přistoupení do EU. Arktické zemědělství se netýká pouze Norska, ale také Finska a Švédska. Všechny skandinávské země usilovaly o to, aby jejich zemědělská půda byla zahrnuta pod novou speciální oblast severonordické zóny arktického zemědělství, a to z důvodu možného čerpání co největších dotací pro své zemědělství, které je značně znevýhodněné oproti ostatním (Veber 2004: 367). Po vstupu do EU bylo území Finska a Švédska rozděleno do několika zemědělských zón, na jejichž podporu mohou státy čerpat dotace ve výši závislé na kategorii, ve které se konkrétní zóna nachází (Bjarnason 2010: 177). Do této skupiny severonordické zóny arktického zemědělství mělo patřit také Norsko, které ale nakonec nepřistoupilo.

V současné době můžeme Norsko charakterizovat jako bohatý stát s otevřenou a exportně²⁴ orientovanou ekonomikou, která se může chlubit vysokou životní úrovní. Během několika málo let prošlo obrovský kus cesty, od skromné země na okraji Evropy k jedné z nejbohatších zemí světa (Archer 2005: 66).

O zdravém fundamentu norské ekonomiky svědčí i několik dalších makroekonomických ukazatelů jako například nízká nezaměstnanost²⁵, nízká inflace, vysoký přebytkový státní rozpočet a výrazně kladná obchodní bilance. V platební bilanci má Norsko dlouhodobě v evropském kontextu mimořádně

²⁴ Nejvíce v současnosti Norsko vyváží ropu a ropné výrobky, kovy, chemikálie, lodě a ryby.

²⁵ Míra nezaměstnanosti byla v roce 2013 3,6 %, což bylo 28. místo na světě.

kladná čísla (Statistics Norway 2015b) díky vysokým cenám ropy a zemního plynu, které představují hlavní vývozní komoditu země.

Je zřejmé, že se norská ekonomika nachází v dobré kondici, což je dáno především mimořádnými příjmy z těžby ropy a zemního plynu. Během 20. století došlo k plné zaměstnanosti²⁶ a vybudování státu blahobytu²⁷ (welfare state) poskytujícího stejná práva pro všechny (Hroch – Kadečková - Bakke 2005: 273) v pojetí, v jakém jej definoval Esping-Andersen, tedy jako rozšířenou roli státu, který upravuje a organizuje celkové makroekonomické komponenty. V případě Norska se stát blahobytu vyznačoval státními regulacemi, hospodářským plánováním a přerozdělováním. Jedná se tedy o společenská opatření vyrovnávající životní podmínky (Cousins 2005: 6).

Norsko příliš neutrpělo ani nepříznivou situací v EU v posledních letech. HDP Norska v roce 2012 vzrostlo v roce 2013 o 0,6 %. Výše HDP na obyvatele byla v roce 2013 55 400 dolarů, což byla devátá příčka v celosvětovém měřítku. V přepočtu HDP na jednoho obyvatele převyšuje EU průměr o jednu třetinu (World Bank 2014).

Jak lze vypožorovat, problematika vstupu bohatého Norska do Unie tedy spočívá zejména v ekonomických a hospodářských důvodech. Díky výše uvedenému, tedy levné energii, bohatým nalezištím přírodního bohatství, vysoké zaměstnanosti a nízké inflaci se může jevit, že si Norsko může dovolit stát mimo EU.

Přístupová jednání ukázala, že rybolov, ropný sektor a zemědělství mají zásadní význam pro norský domácí názor. Zejména v případě zemědělství disponuje EU vlastní specifickou politikou a pravidly, které by mohly Norsko poškodit. Současný norský dotační zemědělský systém by byl po připojení k EU přetransformován v rámci společné zemědělské politiky, což by výrazně snížilo

²⁶ Pouze 1–2 % nezaměstnaných, v 50.–60. letech byl dokonce nedostatek pracovní síly (Statistics Norway 2015a).

²⁷ Lze se setkat i s označením „skandinávský model“.

finanční podporu, kterou norští zemědělci od státu získávají nyní. Bez vysokých dotací by se norští zemědělci potýkali s mnohem více nepříznivými podmínkami, než kontinentální zemědělci, a to i přes projekt arktického zemědělství, který má za cíl vyrovnání těchto rozdílů. Zemědělský sektor, který je v Norsku minimální, je neschopen konkurovat na jednotném trhu, a tedy by po přistoupení k EU bylo nemožné udržet v tomto sektoru současnou zaměstnanost (Sogner – Archer 1995: 395).

Právě udržení tradičního norského zemědělství a rybolovu, zachovalé přírody a decentralizovaného osídlení, jsou nejčastějšími argumenty tradičních norských euroskeptiků. Norsko je státem, který klade velký důraz na environmentální politiku a EU je ze strany Norska kritizována za soustředění se na hospodářský růst a pramalé ohledy na životní prostředí, což je postoj s norskou politikou neslučitelný (Skinner 2013: 433-435).

3.2 Norská účast v mezinárodních ekonomických strukturách

Během poválečného období došlo k přeměně zahraničněpolitického kurzu od neutrality k prozápadní orientaci. Norsko z politických a hospodářských důvodů přijalo roku 1948 nabídku Marshallova plánu a vstoupilo do Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC)²⁸. Přijetím Marshallova plánu a vstupu do OEEC došlo k snížení státních regulací a liberalizaci ekonomiky (Archer 2005: 19-20).

Roku 1952 byla utužena skandinávská spolupráce vytvořením meziparlamentního orgánu a fóra, Severské rady, což bylo důsledkem snah Norska, Finska, Švédska, Dánska a Islandu o řešení společných problémů vyplývajících z jejich polohy a vzájemných historických vazeb. Jejich názorová různorodost v otázce bezpečnosti však vedla k tomu, že členové Severské rady

²⁸ Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) byla zřízena roku 1948 k administraci poválečného Marshallova plánu. Norsko bylo jejím zakládajícím členem. Transformací OEEC vznikla roku 1961 Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), což je mezivládní organizace 34 ekonomicky nejrozvinutějších států na světě, které přijaly principy demokracie a tržní ekonomiky. Cílem OECD je stabilní ekonomický rozvoj (OECD 2010).

od samého počátku vědomě rezignovali na jakékoli pokusy jednotně vystupovat na mezinárodním fóru, či dokonce formulovat vlastní bezpečnostní doktríny, ačkoliv se o to původně pokoušeli (Norden 2008).

V lednu 1960 byla podepsána Stockholmská konvence o vytvoření mezinárodní organizace Evropské sdružení volného obchodu (ESVO/EFTA) sdružující Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko a Velkou Británii. Posláním této organizace byla podpora prosperity a hospodářské spolupráce mezi jejími členy. Cílem bylo postupně odstranit cla mezi členskými státy a dovozní kvóty v oblasti průmyslového zboží. Volný obchod se netýkal zemědělských, ani rybolovných produktů. Členstvím došlo k zintenzivnění obchodu a byla posílena západoevropská orientace (EFTA 2014).

Založení iniciovala Velká Británie a šlo o přímou reakci na vznik Evropského hospodářského společenství. Británie byla natolik důležitým partnerem, že nebylo možné ignorovat či odmítat její představy a směřování. Členství v ESVO bylo vnímáno v Norsku velmi pozitivně, protože se vyhnulo ožehavému tématu nadnárodní integrace a ESVO obsahovalo většinu hlavních obchodních partnerů. ESVO mělo ukázat, že oblast volného obchodu může fungovat i bez složitého systému společných politik a společného vnějšího celního tarifu (Riste 2005: 240).

Založením ESVO vznikly v Evropě dva obchodní bloky, tzv. vnitřní šestka (EHS) a tzv. vnější sedmička (ESVO) prosazující hospodářskou zónu volného obchodu mezi svými členy. Postupně se však naplnily obavy, že pro Velkou Británii a Dánsko představuje ESVO jakousi zastávku na cestě do EHS (Gstöhl 2002: 64).

S ohledem na evropský skepticismus a počáteční negativní přístupové zkušenosti byl v roce 1968 dánským ministerským předsedou Hilmarem Baunsgaardem navrhnout alternativní plán aktivnější severské ekonomické integrace, založený na modelu ES a překračující dosavadní úzký obchodní rámec ESVO v podobě Severské hospodářské unie (NORDEK). Cílem tohoto projektu

byla celní unie v kombinaci s úzkou spoluprací v oblasti průmyslových a ekonomických záležitostí, dále také společná zemědělská a rybolovná politika. Po dvou letech trvajících jednání byl vytvořen návrh smlouvy (Corbet - Robertson 2014: 150).

Zpočátku byl projekt velkým úspěchem severské spolupráce v mnoha praktických oblastech za pomoci meziparlamentní Severské rady. V důsledku toho se severská spolupráce těšila nebývale velké popularitě mezi veřejností, na rozdíl od ES/EU. Začátek konce NORDEKU přišel již na konci roku 1969, kdy ES otevřelo jednání s žadatelskými zeměmi. Ukázalo se, že NORDEK představovala, stejně jako ESVO, pro většinu členských zemí pouze dočasný stav, než získají členství v ES za přijatelných podmínek (Sogner – Archer 1995: 391).

Přestože Norsko není členem EU, udržuje s ní i členskými státy úzké vztahy. V rámci ESVO se však vazby postupně ztenčovaly a spolupráce ztrácela funkčnost a efektivitu, protože státy přecházely do ES. Přesto severští členové ESVO představovali značnou ekonomickou sílu. Roku 1990 tak začala jednání o vytvoření Evropské hospodářského prostoru (EHP), která byla úspěšně dokončena roku 1992. EHP představuje volnější integrační seskupení sdružující státy EU a ESVO bez účasti Švýcarska a Lichtenštejnska, kteří jsou členy ESVO. Cílem EHP je vybudovat homogenní hospodářský prostor a odstranit celní překážky pro veškeré zboží (EFTA 2015).

Norsko již mělo zažité určité formy ekonomické kooperace a díky členství v ESVO integrační zkušenost. Opomenout nelze ani intenzivní spolupráci severských států, ať už na bilaterální úrovni či v rámci Severské rady (Royal Norwegian Ministry of Foreign Affairs 2011). Připojením k EHP se Norsko od 1. ledna 1994 zapojilo do podmínek jednotného trhu EU v rozměru nejen volného zboží, ale i volného pohybu pracovní síly, služeb a kapitálu. Výjimku představovalo zemědělství a rybolovná politika (Hřích 1995: 22).

Dohoda o EHP poskytuje Norům téměř úplný přístup na trhy Unie, avšak účast v tomto projektu Norsko zavazuje implementovat do svého právního řádu legislativu týkající se vnitřního trhu (Englund 1996: 16). Prostřednictvím smlouvy o EHP dosáhlo Norsko významného statusu na vnitřním trhu EU, i když zůstává jako nečlen EU v politickém slova smyslu. Dohoda o EHP umožňuje Norům využívat mnohé benefity jednotného vnitřního trhu a zároveň poskytuje jeho farmám a rybářům ochranu a nezávislost, které si tak cení (Gažovič – Minařík 2005a: 145).

Samozřejmě i EHP měl svou norskou opozici, která kritizovala přílišnou regulaci a mnoho EU směrnic, které s sebou EHP nese. Vzhledem k tomu, že EU byla dominantním partnerem v nové organizaci, země ESVO musely přijmout základní ustanovené *acquis communautaire*, což je souhrn rozhodnutí učiněné na základě ES smluv, zejména jde o čtyři svobody, tedy volný pohyb zboží, služeb, práce a kapitálu (Eliassen - Sitter 2003: 131-132).

Norsko, Island, Lichtenštejnsko a EU podepsaly 28. července 2010 konečnou verzi dohody o finančních mechanismech EHP na období 2009–2014. Účelem tohoto mechanismu je přispět ke snížení sociálních a ekonomických rozdílů v Evropě, aby se nové členské státy mohly plně účastnit vnitřního trhu. Prostřednictvím finančních mechanismů a grantů tak přispívá Norsko spolu s Islandem a Lichtenštejnskem ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů v EHP a k posilování spolupráce s patnácti státy ve střední a jižní Evropě (Arnulf 2011: 515-516).

Norské vyjádření k Dohodě a celému jeho fungování EHP bylo popsáno ve zprávě z roku 2010 čítající devět set stránek, která nese název *Outside and Inside. Norway's agreements with the European Union*, a která přinesla shrnutí politických, právních, ekonomických, sociálních a administrativních dopadů Dohody o EHP a smluv s EU uzavřených v rámci EHP (EFTA Court 2014: 134).

Přestože zpráva byla veskrze pozitivní a bývalý ministr zahraničních věcí, Jonas G. Store, prohlásil, že členství v EHP a Dohoda jsou pro Norsko důležitější

více, než kdy dřív, a to výhradně kvůli přístupu na evropský trh, levicová socialistická strana prohlásila, že Dohoda byla příliš dlouhou dobu „posvátnou krávou“, kterou je nyní třeba porazit, a že je reálné, že Norsko z EHP v dohledné době vystoupí (Jonsdottir 2013: 171).

Největší zápornou stránkou norského členství v EHP totiž je, že Norsku sice umožňuje přístup na jednotný trh, ale zároveň jej zavazuje implementovat do svého právního systému všechna pravidla týkající se volného trhu, aniž by mělo na jejich tvorbu jakýkoliv vliv. Norové přitom za přístup na jednotný trh platí, ne-li více než ostatní, na vyrovnání rozdílů mezi starými a novými členskými zeměmi²⁹. Norsko představuje čistého plátce do rozpočtu EU a jeho příspěvky jsou vyšší než jeho skandinávských sousedů, kteří jsou členy EU, což je velký paradox (Gažovič – Minařík 2005b: 41). Avšak na rozdíl od nich je pasivním příjemcem evropské legislativy týkající se jednotného trhu bez možnosti aktivně participovat na tvorbě těchto předpisů.

Zcela nová kapitola, pokud jde o vztah Norska a EU, byla otevřena 25. března 2001. V tento den totiž Norsko, společně s ostatními čtyřmi členy Severské rady, odbouralo vnitřní kontroly na svých hranicích s Unií a oficiálně vstoupilo do schengenského systému umožňujícího volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu v rámci Společenství. Norsko vstoupilo do Schengenu bez větších problémů, ačkoliv dosud není členem EU. Získalo status člena Schengenu, avšak rozhodovací právo mají jen země EU (Policy 2002).

Norská pozice tak představuje jakýsi druh kvazičlenství v EU, a to zejména s ohledem na spolupráci přesahující hranice EHP. Výsledkem je “norský způsob“ evropské integrace, který kombinuje přístup na jednotný trh,

²⁹ Například Česká republika má od Norska vyčleněných 106 miliónů EUR na různé projekty. Norsko od roku 2004 přispívá ročně přibližně 227 milionů EUR na programy snižující ekonomické a sociální rozdíly v EU. V rámci této politiky přispělo v období 2004 – 2009 13 zemím EU 1,134 miliardami EUR (Arnulf 2011: 515-516).

prostřednictvím kterého usiluje o účast i v jiných politikách, a přizpůsobování se měnícím právním předpisům a smlouvám EU (Eliassen – Sitter 2003: 125).

Jak je z výše uvedeného zřejmé, Norsko se zapojuje do různých politik a projektů v rámci EU, byť není jejím plnoprávným členem. A to je právě předmětem nekončících debat. Má se Norsko stát členem EU, když již v současné době plní několik povinností, zejména platebních, a přitom nedisponuje důležitými právy, která by jako člen EU obdrželo?

Na tyto aspekty, jako je nemožnost spolurozhodování či závazek placení do strukturálních fondů EU, poukazují zastánci připojení k Unii a plnoprávného členství. Ekonomickým argumentem stoupců je skutečnost, že členství v EHP nabízí pouze omezenou možnost prosazení norských ekonomických zájmů. Zdůrazňují, že pouze po vstupu do EU může Norsko uplatnit vliv na rozhodnutí, která se ho už teď týkají. Naopak opozice považuje EHP za dostatečnou záruku pro přístup na trhy členských států, aniž by to vyžadovalo delegování národních pravomocí na instituce Společenství (Riste 2005: 288).

3.3 Shrnutí

Norsko se během 20. století stalo vysoce rozvinutou průmyslovou zemí s tržní ekonomikou orientovanou na vývoz, která je díky energetickým a strategickým surovinám jednou z nejbohatších zemí světa vůbec. Norsko profituje z přírodního bohatství a nerostných surovin, mezi nimiž vyčnívá role ropy a zemního plynu, což v důsledku vede k závislosti země na ropném průmyslu, který tvoří největší část příjmů z vývozu a velkou část vládních příjmů. Právě objevení ropných ložisek přineslo Norsku největší zisky a stát díky tomu získal zcela novou tvář.

Přesto, že je Norsko vyspělou evropskou zemí a členem několika různých uskupení států, z nichž pro evropskou integraci nejzásadnější je EHP, drží se dlouhodobě mimo EU, ke které bylo připojení již dvakrát občany odmítnuto. Norský euroskeptismus se opírá o dva hlavní body. Prvním je obava negativního

dopadu členství v EU na svůj rybářský sektor, který by se otevřel evropské konkurenci. Významným argumentem je právě ztráta kontroly nad výsostnými vodami, a tedy ohrožení norského postavení jako výsadní rybářské mocnosti. Norsko má bohaté vody a velmi vyspělý rybářský sektor, který zaměstnává velkou část obyvatelstva. Má strach, že vstupem do ES/EU by bylo limitováno a muselo splňovat odlišné kvóty, které by vedly k poklesu tržeb, výkonnosti a efektivnosti. Druhý bod představuje ropný průmysl jakožto nejdůležitější zdroj státních příjmů. Oslo odmítá přijmout kontrolu či zásahy Bruselu v tomto odvětví.

Mezi další silné argumenty pro postavení mimo evropskou integraci patří péče o životní prostředí, kterou by hospodářská politika EU mohla dle Norů ohrozit, dále obava o zachování tradičního zemědělství, které je v současné době silně dotováno státem, a po vstupu do EU by nedokázalo konkurovat kontinentálním zemědělcům. Právě díky dotovanému zemědělství se daří udržovat nízký stupeň nezaměstnanosti, a je pochopitelné, že tento argument proti vstupu do EU je velmi důležitý. Všechna tato nejcitlivější norská odvětví měla velký podíl v hlasování proti vstupu do ES/EU.

O přistoupení Norska k EU rozhodují lidová hlasování a dosud se norské občany o výhodách členství v EU přesvědčit nepodařilo, jelikož z jejich pohledu se může zdát, že Norsko je tak silnou zemí, že by mu členství v EU nebylo nijak prospěšné, ba naopak. Momentálně však Norsko stále těží ze svých zásob ropy, které mu přinesly prosperitu během posledních desetiletí. Tyto zásoby se však čím dál více ztenčují a při současných politických problémech, které komplikují dodávky ropy z Ruska, se zrak EU upírá právě k norským těžařům, kteří však nemohou poptávku svými ztenčujícími se zásobami pokrýt. To znamená, že konec doby norského blahobytu, kterou přinášela ropa, je v dohlednu, a otázkou zůstává, zda právě po vyčerpání suroviny nebude pro Norsko výhodnější k EU přistoupit.

4 POLITICKÁ ČÁST

Otázka evropské integrace je považována v Norsku za záležitost zásadního politického významu. Je potřeba tedy nahlížet na norské odmítnutí stát se členem ES/EU i v politické rovině. Vztah k ES/EU ovlivnil norskou poválečnou politiku více než cokoliv jiného. V této části nastíním vývoj přístupového procesu Norska do ES/EU. Počátky přístupových jednání lze datovat do dubna 1962, kdy Norsko podalo první žádost. Druhá žádost byla podána v červenci roku 1967. V letech 1972 a 1994 se konala všelidová hlasování o přístupu do ES/EU. I přesto, že Norové již dvakrát odmítli v referendech členství v EU, je toto téma stále aktuální a všudypřítomné. Vztahy mezi Norskem a EU jsou nadále intenzivní, ale především v ekonomické rovině díky EHP.

Politickou část rozdělím do tří podkapitol. V první představím počátek, průběh a výsledek prvního referenda, které se konalo roku 1972. Druhá podkapitola se bude zabývat okolnostmi a samotným druhým lidovým hlasováním, které proběhlo roku 1994. V obou podkapitolách uvedu nejdříve faktické údaje referend, poté postoje jednotlivých politických stran, stanoviska masových hnutí a na závěr argumenty zastánců a odpůrců vstupu. V třetí podkapitole shrnu nejdůležitější informace a zmíním způsob, který by dle mého názoru mohl vést ke vstupu Norska do EU. Cílem celé části je zmapovat politické důvody a faktory, které ovlivnily přístupové procesy Norska do ES/EU.

4.1 Počátky přístupových procesů a první referendum

Norsko má velmi specifický vztah k projektu evropské integrace, celkem podalo³⁰ čtyři přihlášky ke vstupu do ES/EU, ale přesto není členem. Norsko bylo do ES/EU vítané jak z ekonomického, tak politického hlediska. Šlo totiž o bohatý a rozvinutý stát (Kaniok - Fiala - Pitrová 2001: 31-32).

Formální rozšiřovací proces začal roku 1961 s Velkou Británií, Irskem a Dánskem, o rok později s Norskem (Fiala - Pitrová 2003: 27). K podání norské

³⁰Norsko je zastupitelskou demokracií, o podání přihlášky rozhodoval storting.

přihlášky v roce 1962 bylo potřeba změnit ústavu, že je možné se vzdát svrchovanosti. Vzhledem k tomu, že norská žádost byla úzce navázána na integrační snahy Velké Británie, francouzské veto britskému vstupu ze dne 14. ledna 1963 znamenalo prakticky veto i pro vstup Norska. Jeho ekonomika byla s tou britskou provázaná, a proto kopírování britských integračních snah bylo cestou k udržení těchto obchodních vazeb³¹ (Bjørklund1997: 143).

Premiér J. H. Wilson v dubnu 1967 opakoval britskou žádost o vstup do ES. Svůj zájem usilovat o členství v ES opět potvrdily Dánsko, Irsko a Norsko. De Gaullův postoj k britským šancím na vstup zůstal ale stejně kritický jako v letech 1961–1963. Druhé veto v roce 1967 potvrdilo, že dokud zůstane de Gaulle v čele francouzské politiky, nebude vstup Velké Británie do ES možný. V následujících letech se cesty Norska a ES rozešly, pro Norsko byl samostatný vstup nepředstavitelný, ale nadále sledovalo postup Velké Británie (Riste 2005: 242-243).

K odblokování francouzského veta došlo na začátku 70. let, poté, co na post francouzského prezidenta nastoupil G. J. R. Pompidou³², což znamenalo skutečnou šanci pro integraci Norska do ES (Minařík - Gažovič 2005: 142). Po dvou neúspěšných přihláškách byla v prosinci 1969 znovu zahájena jednání o plném členství, která byla úspěšně uzavřena v lednu 1972. Norsku se podařilo prosadit většinu svých požadavků týkajících se rybářských kvót, energetické a zemědělské politiky. Nicméně ani uspokojivé výsledky přípravných jednání nevedly k vytvoření širšího konsenzu v norské společnosti. I přes nejednotnost byl vstup parlamentem schválen a předložen veřejnosti k schválení formou referenda. Co se týče termínu referenda, došlo mezi norskou a dánskou vládou k soutěži, kdo dokáže vypsát referendum na pozdější termín v očekávání, že kladný výsledek ve druhém státě strhne i domácí voliče. Nakonec norské referendum proběhlo o týden dříve než dánské, čehož využili norští odpůrci

³¹Norsko, jak již víme z třetí části práce, zůstávalo silně vázáno svými obchodními zájmy na Velkou Británii, která byla jeho největším odbytištěm.

³²Dne 28. dubna 1969 došlo k rezignaci prezidenta de Gaulla a v červnu nastoupil na post francouzského prezidenta Georgese Pompidoua, což signalizovalo změnu francouzského postoje k rozšíření a přehodnocení francouzské zahraniční politiky (Archer - Sogner 1998: 25).

a doufali, že negativní norský výsledek povede i k negativnímu dánskému výsledku a dojde k obnovení plánu NORDEK (Phinnemore 1996: 39-40).

25. září 1972 se konalo norské lidové hlasování, v němž 53,5 % obyvatel odmítlo vstup a 46,5 % bylo pro členství v ES. Při volební účasti 79,2 % to znamená, že 42,4 % ze všech občanů bylo proti a 36,8 % pro členství. Dle průzkumů veřejného mínění až do voleb v roce 1981 počet odpůrců vstupu neustále rostl až na 67,9 %³³ (Sogner - Archer 1995: 391).

Norsko bylo v této rozšiřovací fázi jedinou žádající zemí, která do ES nevstoupila. Dánsko, Velká Británie i Irsko v roce 1973 vstoupily, Norsko zůstalo stranou. Norské vztahy s ES byly po neúspěšném referendu upraveny v květnu 1973 podpisem dohody o volném obchodu. Integrační aktivita Norska se omezila na norské členství v ESVO, jehož bylo roku 1960 zakládajícím členem (Riste 2005: 244-245).

I přes to, že bylo referendum pouze konzultativní³⁴, o případném připojení by musel rozhodnout tříčtvrtinovou většinou parlament, jeho výsledek se respektoval (Štěpánková 1994: 1). Bezprostředním vnitropolitickým důsledkem referenda bylo odstoupení sociálnědemokratické vlády Trygve Brattelise, která měla vstup do ES zakomponovaný ve vládním programu, a nástup liberálně-konzervativní koalice v čele s Larsem Korvaldem (Goněc 2003: 56).

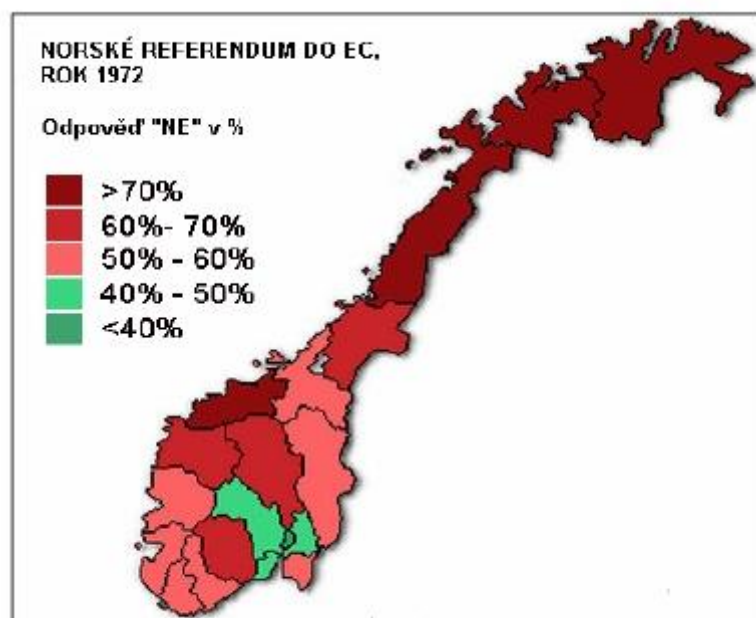
Referenda se zúčastnilo velké množství voličů (79,2 %), což indikuje zájem norské veřejnosti o záležitosti evropské integrace a odhodlání je ovlivňovat. Referendum skončilo těsným výsledkem a potvrdilo, že norští voliči jsou spíše konzervativní a svoje názory mění velmi opatrně a zřídka. Norským charakteristickým rysem zůstává silný rozpor mezi značně

³³ Viz obrázek na straně 38.

³⁴Referenda v Norsku může vyhlásit pouze parlament. Norsko nemá referendum zakotveno v ústavě, ve svém právním řádu má zavedenou pouze konzultativní formu referend. Politická volba referenda probíhá pouze u témat, která jsou pro norskou společnost zásadní a rozhodující, jedná se o výjimečně používaný nástroj - doposud se konalo šest celostátních referend. I přes jejich konzultativní povahu parlament vždy respektoval jejich výsledky (Fiala – Pitrová 2005: 13).

rezervovaným až protievropským postojem občanů a většinovým proevropským názorem politických elit (Archer 2005: 47).

Během referenda se projevila demografická a národnostní specifická země. Výsledky odrážejí hlavní dělicí linii³⁵ mezi zastánci a odpůrci, tedy odlišné hlasování venkova a města, kdy venkov a periférie byly spíše proti, kdežto města a centra pro. Proti hlasovali především obyvatelé severních oblastí Norska, kteří se obávali ohrožení vlastního rybářského sektoru. Přívrženci a oponenti se profilovali i dle toho, jakou část politického spektra zastávali. Pravicoví voliči hlasovali spíše pro vstup, kdežto levicoví inklinovali k odmítavému postoji (Archer 2005: 48).

Norské referendum do ES 1972. Zdroj: Electoral geography (2007a). Norway.

European Community Referendum 1972

(<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/in/norway/norway-european-community-referendum-1972.html>, 17. 3. 2015).

³⁵ Tématika evropské integrace představuje v Norsku kontroverzní politické téma, které ve svém důsledku vede ke vzniku konfliktní štěpící linie typu *cleavages* Steina Rokkana. Rokkan tvrdí, že čtyři konfliktní linie se zformovaly na podkladě dvou revolucí, a to národní a industriální, projevující se ve dvou dimenzích, teritoriální a funkcionální. V Norsku je nejvíce patrná teritoriální dimenze, kdy se na základě národní revoluce vyformovala cleavage centrum - periférie a na základě průmyslové město - venkov (Rokkan 1981: 3, 7).

K základním charakteristikám Norska patří značná sociální a etnická homogenita. Přesto jsou však pro Norsko typické tři výrazné společenské cleavages (konfliktní štěpící linie). První představuje teritoriální dělení mezi periférií a centrem. V druhém případě se jedná o ideologické rozdělení mezi pravíci a levíci. Třetí spočívá v kulturním rozporu mezi městy a venkovskými oblastmi. Severní pobřeží, jižní pobřeží a Oslo mají zcela rozdílné politické kultury. Liší se v povaze, jazyku i náboženství a tyto rozdíly se zcela zřetelně projevíly při obou lidových hlasování o členství v ES/EU. Sever Norska je izolovanou polární oblastí, kdežto jih Norska je bližší kontinentální Evropě. Náboženské rozdíly jsou nejpatrnější mezi Oslem s městským liberalismem v náboženství a západním pobřežím s náboženskými fundamentalisty. V otázce jazyka je rozdělení vymezeno dvěma variantami norštiny, spíše venkovským nynorsk a spíše městským bokmal (Nelsen 1993: 42).

Otázka vstupu do ES rozdělovala i jednotlivé politické strany, protože často vytvářela dělicí linie uvnitř členské základny, což se promítalo v názorech voličů a stoupenců těchto stran. Vstup v roce 1972 podporovaly dvě hlavní opoziční strany, Dělnická a Konzervativní strana. Avšak v Dělnické straně působila vnitřní opozice, které byla vůči členství skeptická. Nejednotné stanovisko zaujímal i Liberální strana. Její stranické elity byly spíše pro, naopak členská základna byla euroskeptická. Strana středu vystupovala nekompromisně proti členství v ES. Socialistická strana byla spíše proti, i když určité její malé křídlo bylo pro. Stejně tomu tak bylo u Křesťanské lidové strany. Strana pokroku byla v této otázce neutrální bez oficiálního stanoviska (Gstöhl 2002: 131).

Důležitou úlohu sehrála také nově vzniklá, monotematicky orientovaná hnutí, která se zformovala na obou stranách. Norské zájmové skupiny jsou významnými aktéry politického procesu, pomocí institucionálních mechanismů jsou zapojeny do tvorby a implementace veřejné politiky. V Norsku je typické přenesení části odpovědnosti na zájmové skupiny, které se podílejí na tvorbě veřejné politiky (Brunclík 2011: 21). Tyto tendence vedou ke konsenzuálnímu stylu politiky projevující se systémem zprostředkování zájmů, který právě klade

důraz na vytváření institucionalizovaných platform relevantních společenských skupin a státních institucí, které se společně podílejí na tvorbě veřejné vůle. Klíčové reformy jsou schvalovány na základě širšího konsenzu, nikoli na základě momentální převahy daného politického tábora (Brunclík 2011: 17-18).

I v případě projednávání norského vstupu do ES se utvořily akční skupiny mimo vlastní politické strany. Tyto skupiny reprezentovaly velmi různorodé ekonomické a sociální zájmy. Na počátku 60. let se odpůrci vstupu sdružovali ve dvou seskupeních – *Akce proti společnému trhu a Norsko a společný trh: Osvětový výbor*. *Akce* byla proti jakékoliv formě připojení, *Osvětový výbor* doporučoval místo členství přidružení. V srpnu 1970 se tato dvě seskupení spojila a vytvořilo se *Lidové hnutí proti norskému členství v ES*, požadující smlouvu o volném obchodu místo členství v ES. Toto hnutí s agrárnickým jádrem šlo napříč společenským spektrem a stalo se vedoucí silou boje proti vstupu do ES. Odpůrci členství se zformovali v tomto širokém politickém hnutí, které bylo dobře organizováno i finančně zajištěno. Jeho kampaň útočila na norské obyvatelstvo vizemi, že všechny ryby v norských vodách budou ovládnuty cizím kapitálem a Norsko bude zaplaveno přílivem cizích pracovníků. V propagandě se objevily dokonce i argumenty, že luteránské Norsko bude zaplaveno katolíky a že střízlivé Norsko propadne alkoholismu podle kontinentálního vzoru (Hroch - Kadečková - Bakke 2005: 266-267).

Agitace za vstup do ES nastoupila později, až roku 1972 bylo založeno sdružení *Ano k ES*. Přívrženci měli na své straně téměř celé etablované Norsko - největší politickou stranu (Konzervativní strana), vedení odborů, státní protestantskou církev, podnikatele a téměř veškerý tisk a média. Agitace pro vstup byla v podstatě vedena vládními úřady, zájmovými svazy a velkou částí médií. Přívrženci měli k dispozici více prostředků než odpůrci, kteří mohli být motivováni právě odporem proti vládním autoritám (Bakke 2002: 13).

Zajímavým rysem norských referend je také poznatek, že protievropská občanská sdružení a různá nevládní hnutí se ukázala být daleko radikálnější

a v konečném důsledku úspěšnější než proevropské politické strany a hnutí. Proevropsky zaměřené organizace totiž nemají v Norsku dlouhodobou tradici, často vznikala ad hoc před jednotlivými kampaněmi a stabilizovala se znatelněji později než hnutí proti (Fiala - Pitrová 2005: 76).

Argumenty, které se v kampani obou táborů objevily, byly velmi rozmanité, široké a pokrývaly velké množství témat od ekonomických záležitostí přes sociální otázky, ochranu životního prostředí až po bezpečnostní aspekty vstupu. Diskutovaným tématem byla také otázka udržení dosavadního standardu v rámci norského sociálního systému. Velký vliv měla sociálnědemokratická koncepce sociální politiky, která dala vzniknout tzv. státu blahobytu. Rozsah sociálních služeb překračoval v řadě ohledů standardy a dával vzniknout pocitu jisté nadřazenosti, což bylo také důvodem, proč Norsko nechtělo participovat na evropském integračním procesu. Odpůrci členství upozorňovali na nemožnost udržení současného sociálního systému a subvencí do zemědělství po začlenění do Společenství (Brunclík 2011: 12).

Pro zastánce vstupu bylo těžké naleznout protiargumenty, hlavním heslem se stalo “nemůžeme zůstat venku“ se zdůrazněním, že Velká Británie i Dánsko budou členy. Oponenti tento argument smetli s přidáním faktu objevení nalezišť ropy v Severním moři. Přívrženci tvrdili, že pokud Norsko zůstane stranou, zvýší se úroky a zmenší se počet pracovních míst. Zatímco odpůrci uváděli, že vstupem dojde k zatížení státního rozpočtu (Bricardová 2002: 281).

Mezi hlavní argumenty zastánců integrace patřila ekonomická stabilizace a růst, přilákání zahraničních investic, vznik nových pracovních příležitostí, obavy z izolace Norska, když Dánsko a Velká Británie vstoupí a Norsko by bylo bez partnerů. Mezi negativní dopady členství odpůrci zmiňovali nárůst vlivu evropské byrokracie na domácí záležitosti, obavy o zemědělský a rybolovný sektor, odpor radikální části protestantů vůči vstupu do převážně katolického uskupení, strach ze ztráty národní suverenity a obavy o přežití norského jazyka a kultury (Gažovič 2006: 40).

Norsko se po neúspěšném referendu nacházelo ve zvláštní situaci, kdy usilovalo o silnější integraci do západních struktur a zároveň o udržení statutu neutrality a svrchovanosti. Otázka členství byla tedy odložena, přesto se Norsko zapojilo do řady projektů. Záležitost norské integrace byla uzavřena až do konce 80. let, kdy se norské přistoupení k ES opět dostalo mezi prioritní problémy norské politické obce. Na jaře 1988 začala panovat široká shoda, že se Norsko musí přizpůsobit vývoji směrem k evropskému vnitřnímu trhu a spolupracovat s ES i v dalších oblastech (Gstöhl 2002: 168).

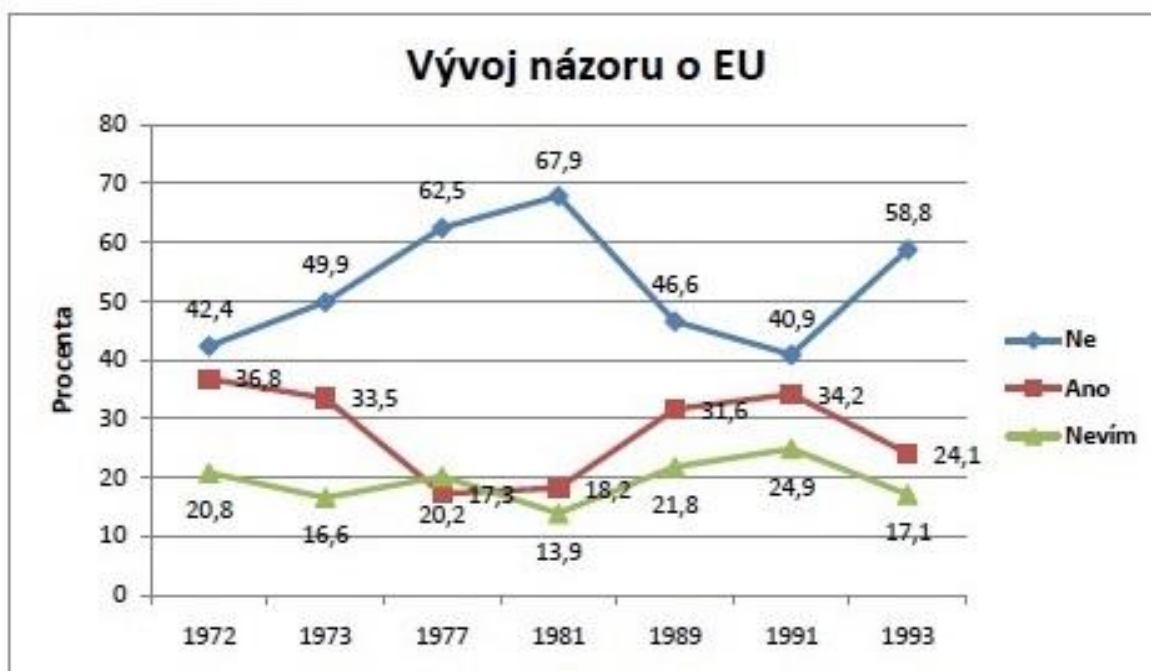
4.2 Vývoj po roce 1989 a druhé referendum

Na přelomu 80/90. let nastala akcelerace vývoje ohledně případného vstupu Norska do EU. Jednotný evropský akt z roku 1986 zvýšil pro nečlenské země ES přitažlivost členství. Roku 1989 přišla od předsedy Evropské komise J. Delorse pozvánka pro státy ESVO, aby zahájily s ES jednání o partnerství. A tak roku 1990 začala jednání o vytvoření EHP, která byla úspěšně dokončena roku 1992. V tom samém roce norská premiérka Brundtlandová veřejně oznámila, že je nakloněna vstupu země do EU³⁶ (Štěpánková 1994: 5).

Novou přihlášku podalo Norsko 25. listopadu 1992. Muselo akceptovat všechny smlouvy, včetně Smlouvy o EU, která byla základním právním dokumentem EU. Problematický průběh schvalování Smlouvy o EU v některých členských státech měl výrazný vliv na kandidátské země, zvláště na Norsko, které se v té době připravovalo na hlasování o vstupu do EU. Norská přístupová jednání byla uzavřena v březnu 1994 a 28. listopadu téhož roku se konalo referendum, kterého se zúčastnilo 89 % voličů, což bylo vůbec nejvíce procent volební účasti v norských dějinách. Po sečtení hlasů byly výsledky následující 52,5 % proti a 47,5 % pro členství v EU. Negativní výsledek všelidového referenda opět rozhodl o nepřistoupení Norska do EU (Sklenka 1994: 1). Potvrdily se tak pesimistické prognózy, v nichž měli dlouhodobě převahu

³⁶ Labouristická strana v čele s premiérkou Gro Harlem Brundtlandovou měla ve svém vládním programu jako jeden z hlavních cílů přičlenění k EU. Sama premiérka razila aktivní norskou politiku regulování dle nových Evropských kooperativních institucí (Riste 2005: 249).

odpůrci členství v EU. Dle průzkumů veřejného mínění počet odpůrců po roce 1991, kdy na trůn nastoupil současný norský král Harald V., kritizující EU, neustále rostl až na 58,8 % v roce 1993 (Hroch - Kadečková - Bakke 2005: 269).

Vývoj názorů na EU. Zdroj: Hroch, M. – Kadečková H. - Bakke, E. (2005). *Dějiny Norska* (Praha: Lidové noviny).

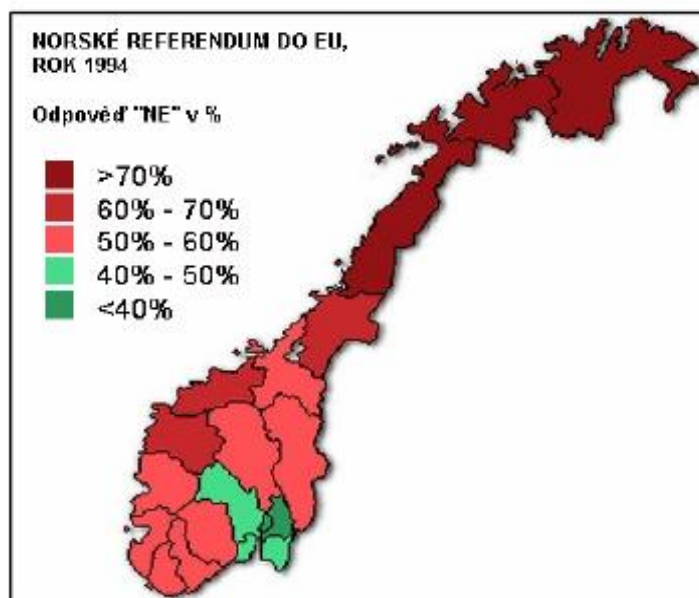
Vliv tzv. dominového efektu, který předpokládal, že euroskeptici v Norsku změni svůj názor na vstup do Unie pod vlivem pozitivních výsledků podobných plebiscitů, které předtím pozitivně proběhly v Rakousku, Finsku a Švédsku, se nedostavil³⁷. Ze všech kandidátských zemí mělo však Norsko nejtěžší pozici, protože voliči již jednou vstup země do ES odmítli a euroskeptické tendence u nich byly ze všech kandidátských zemí nejpatrnější (Easton 2009: 45-46).

Norsko bylo jedinou zemí, kde byl v té době výsledek referenda o vstupu do EU negativní. Norsko odmítlo vstup do EU a připojilo se tak ke státům vně

³⁷Strategie vstupu do EU bylo načasovat jednotlivá referenda tak, aby stát s největší podporou vstupu uspořádal hlasování jako první, což následně pomůže přesvědčit voliče v ostatních státech, aby hlasovali stejně a vstup podpořili. Proto se první referendum konalo v neoptimističtějším Finsku, po něm následovalo Švédsko a nakonec Norsko. Zatímco Švédsko finský příklad následovalo a vstup schválilo, v případě Norska voliči vstup odmítli (Fiala - Pitrová 2005: 101).

EU, kam ještě patří Island, Lichtenštejnsko a Švýcarsko. Norská vláda doufala, že bude pokračovat ve spolupráci se svými skandinávskými sousedy v Severské radě, k čemuž příliš nedošlo, protože Finsko i Švédsko se staly členskými státy EU³⁸. Přestože Norsko není členem EU, udržuje s ní úzké vztahy. V roce 2001 se Norsko stalo součástí Schengenského prostoru a ekonomická spolupráce nadále pokračuje prostřednictvím EHP umožňující Norsku přístup na jednotný trh EU, ale zároveň ho zavazuje platit do strukturálních fondů (Brunclík 2011: 238).

Co se týče voličské účasti, která byla rozložena rovnoměrně po celé zemi, variovala v jednotlivých krajích od 87,9 % k maximálním 91,9 %. Avšak výsledky referenda prokázaly velké regionální odlišnosti v hlasování, pro vstup bylo pět krajů z devatenácti. Těchto pět krajů se nacházelo v nejjižnější části Norska a jednalo se o hustě osídlené oblasti (Astfold, Akerhus³⁹, Buskerud, Vestfold a Oslo) (Statistics Norway 1994). Platila úměra, že čím více na sever, tím menší podpora vstupu. Hlavní baštou eurooptimistů byla metropole Oslo, kde příznivci vstupu zaznamenali nejlepší výsledek, pro se vyslovilo 66,6 % voličů (Ongur 2007: 11).

³⁸ K prvnímu lednu 1995 vstoupily do EU tři země – Finsko, Rakousko, Švédsko. K tomu dni se tak završil dva roky trvající proces tzv. severního rozšíření, během něhož o přijetí do EU usilovalo ještě Norsko. Severní vlna představovala unikátní proces, kdy o vstup usilovaly rozvinuté země, které mnohé z členů EU v radě ukazatelů předčily (Stařík 1994: 15).

³⁹ V kraji Akerhus byla nejvyšší volební účast 91,9 %.

Norské referendum do EU 1994. Zdroj: Electoral geography (2007b). *Norway. EU Referendum 1994*

(<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-eu-referendum-1994.html>, 17. 3. 2015).

Geografické rozdělení hlasů se shodovalo v roce 1994 s rokem 1972. Výsledky opět ukázaly odlišné hlasování měst a venkova, centra a periférie⁴⁰. Podpora členství v EU se více rekrutovala v městských a průmyslových oblastech. Zaostalejší severní a západní regiony, které byly převážně agrární a řídké osídlené, se naopak profilovaly jako silně antievropské. Jediným rozdílem bylo, že v roce 1994 hlasovalo odmítavě větší procento žen⁴¹ a státních zaměstnanců. Odpůrci EU v roce 1994 stáli častěji na levici, zastávali striktnější morální a náboženské postoje, orientovali se ekologicky a upřednostňovali život na venkově, v čemž lze vidět jistou souvislost mezi ideologickou orientací a názorem na EU. Přívrženci byli spíše pravicověji smýšlející, liberálnější, orientovaní na hospodářský růst a život ve městech s rozvinutým průmyslem (Bakke 2002: 13-14). Pro vstup do Unie byly společenské elity, zámožnější skupiny obyvatel, lidé s vyšším vzděláním (intelektuálové), obchodníci a úředníci. Proti se vyslovily chudší skupiny obyvatel, lidé s nižším vzděláním a manuálně pracující, hlavně zemědělci a rybáři (Easton 2009: 45-46).

Hlavní strany aliance přívrženců tvořily dvě hlavní síly protagonistů levice a pravice, Dělnická⁴² a Konzervativní strana, která se jako jediná profilovala jednoznačně proevropsky, a to již od počátku přístupových procesů Norska do ES. Socialistická a Křesťanská lidová strana byly roku 1972 vnitřně rozděleny, ale počátkem 90. let již stály plně proti vstupu do EU. V zapojení v EHP spatřovaly dostačující integrační stupeň. Proti vstupu vystupovala i Liberální strana a Strana středu, která byla opět nejsilnějším odpůrcem a kritikem norských

⁴⁰ Norská společnost se opět silně polarizovala podle tradičních teritoriálních cleavages Steina Rokkana město – venkov a centrum – periférie, které silně korelovaly s postojem obyvatel k vstupu do EU.

⁴¹ Muži hlasovali v poměru 50/50 a ženy proti v poměru 55/45. Muži byli tedy trochu více nakloněni pro členství. Obecně také platilo, že voliči středního věku byli více pro členství, zatímco starší a mladší norští voliči byli více proti.

⁴² Dělnická strana byla vládní stranou během obou referend (World Election 2013).

přístupových procesů. Strana středu považovala za nejvhodnější integrační rámec pokračování smlouvy o volném obchodu z roku 1973. Strana pokroku, jejíž velení podporovalo proevropskou kampaň navzdory opačnému názoru velké části svých členů a příznivců, měla oficiálně vůči EU opět neutrální postoj (Gažovič 2006: 42).

Strana	1972	1994
Konzervativní strana (H)	pro	pro
Dělnická strana (DNA)	spíše pro	pro
Socialistická strana (SF)	spíše proti	proti
Křesťanská lidová strana (KrF)	spíše proti	proti
Liberální strana (V)	nejednotná	proti
Strana středu (SP)	proti	proti
Strana pokroku (FrP)	neutrální	neutrální

Zdroj: zpracováno autorem

Na rozdíl od roku 1972 nedošlo k žádným vnitropolitickým otřesům⁴³, naopak došlo k uspokojivému kompromisu zapojením do EHP a připojením Norska k Schengenské dohodě. Důsledky boje o ne/členství v EU byly roku 1994 pro politické strany méně dramatické než roku 1972 (Gonč 2003: 63-64). Na rozdíl od roku 1972 v parlamentu převažovala odmítavá většina. Před referendem v roce 1994 totiž disponovali centristé 32 poslanci v parlamentu a byli druhou nejsilnější politickou stranou v zemi. V tehdejší parlamentu jednoznačně antievropské strany reprezentovalo 60 ze 165 poslanců. Odpůrci vstupu měli tedy roku 1994 silnější pozice ve stortingu. Politických stran, které by přímo podporovaly vstup, bylo méně než stran, které byly proti. Jedinou stranou, která zcela podporovala členství, byla Konzervativní strana, která členství Norska zakomponovala v roce 1992 do svého programu. Kladný postoj vůči členství v EU zaujala i většina celostátních masových médií a státních úředníků. Proti se

⁴³Gro Harlem Brundtlandová popřela jakoukoli spojitost mezi hlasováním o Unii a o důvěře kabinetu.

na rozdíl od roku 1972 postavily odbory a státní protestantská církev. Norským charakteristickým rysem zůstal silný rozpor mezi značně rezervovaným až protievropským postojem občanů a většinovým proevropským názorem politických elit (Hroch - Kadečková - Bakke 2005: 268–269).

Co se týče občanských hnutí mobilizující potenciální voličstvo, roku 1988 byla založena jednotná organizace odpůrců s názvem *Ne EU (Nei til EU)*, která sdružila příslušníky všech politických proudů včetně krajní levice. Hnutí *Nei til EU* se podařilo zmobilizovat díky kampani velkého množství EU negativně naladěných voličů. V období těsně před referendem bylo již jeho členy 140 000 Norů. Odpůrci, kteří byli velmi dobře organizováni a dokázali pružně reagovat, měli i roku 1994 náskok před příznivci. Agitace za vstup do EU začala až po volbách 1993, protože čekala na konečný návrh smlouvy. Střežovou organizací příznivců, která koordinovala proevropskou kampaň, bylo *Evropské hnutí (Europahuset)*. Stoupenci členství měli na své straně výhody, vstup podporovalo stranické vedení země, zahrnující některé parlamentní strany, vládu a premiérku (Riste 2005: 251-252).

Hlavní důvody, proč nevstoupit do EU, formulovalo *Ne EU (Nei til EU)* následovně:

- Norsko jako člen EU by nebylo nezávislou zemí, bylo by spravováno z Bruselu lidmi, které Norsko nevolilo.
- O oblastech jako jsou zahraniční politika, přírodní zdroje a rybolov už by Norsko nemohlo rozhodovat samo.
- EU má skoro dvakrát větší nezaměstnanost než Norsko a očekává se, že ještě poroste. Veřejné příjmy by byly značně zredukovány na úkor sociálního blahobytu.
- Společná zahraniční politika v EU by omezovala roli Norska, členové musí mluvit jedním hlasem ve vztahu k třetím zemím.
- Mezi členskými státy neexistují hraniční kontroly, což by narušilo státní monopol.

- Silná centrální banka EU není podřízena demokratické kontrole.
- Jednotný trh EU vyvíjí obrovský tlak na životní prostředí. EU má slabší environmentální politiku, která způsobuje rozrůstající se využívání zdrojů a větší rozdíl mezi bohatými a chudými ve světě. Naproti tomu Norsko má přísná pravidla, která se týkají i požadavků na kvalitu potravin a nápojů, v tom by se muselo podřídít nařízením EU (Nei til EU 2013).

Hlavní důvody, proč vstoupit do EU, jak je prezentovala organizace *Evropské hnutí v Norsku (Europahuset)*:

- EU představuje spojení k řešení problémů Evropy. Členství zajišťuje vliv na rozhodnutích, která tvoří základ EU.
- EU je jediná mezinárodní demokracie, která by doplnila, nikoliv nahradila norskou demokracii.
- EU nabízí lepší příležitosti ke studiu a práci v zahraničí.
- Environmentální problémy by byly řešeny na mezinárodní úrovni prostřednictvím EU nařízení.
- EU nesla největší náklady při podpoře východní Evropy, pouze Evropa má prostředky k tomu potřebné.
- EU snižuje bariéry mezi národy, proto se mnoho rasistů a pravicových extremistů staví proti EU.
- Tři čtvrtiny norských vývozu je směřována do zemí EU. Pouze členství v EU poskytuje vývozní sektor se stálými základními podmínkami. Členství zabezpečuje práci a tedy i stabilitu.
- Norsko by muselo převzít svůj podíl při spolupráci a spolurozhodování s EU (Europahuset 2005).

Klíčovým argumentem zastánců se v roce 1994 stala norská účast v EHP, která zavazovala Nory implementovat do svého právního řádu legislativu týkající se vnitřního trhu, aniž by na utváření právních předpisů měli relevantní vliv. V důsledku toho se lze setkat s označením norského způsobu evropské integrace jako tzv. norské kvazičlenství, protože zasahuje mnohem dále než

nečlenové participující ve většině jiných mezinárodních organizací. Řada mezinárodních organizací má různé formy kvazičlenství, ale obvykle nejsou vymezeny na základní oblasti, do kterých spadá například jednotný trh. Naopak vztah Norska a EU se soustřeďuje na jednotný trh, což s sebou nese značnou míru nadnárodního rozhodování. Na norské straně jde o touhu podílet se na evropské integraci i přes to, že voliči odmítli členství ve dvou referendech. Pro EU představuje Norsko bohatou zemi, která by posílila úroveň EU a rozšířila by odbytiště pro EU výrobky. Kompromisem v podobě EHP došlo k rozšíření jednotného vnitřního trhu bez zahrnutí Norska do politického dialogu a rozhodovacího procesu (Eliassen – Sitter 2003: 126).

Norské kvazičlenství obsahuje mechanismus, který by se dal označit jako *buy in a opt out*. Tento mechanismus spočívá v zajištění účasti v určité oblasti spolupráce za finanční nebo jiné formy příspěvků. Norsko platí za přístup (*buy in*) ve výši desítek milionů eur za rok, aniž by bylo plnohodnotným rovnocenným členem s právem podílet se na rozhodování (Eliassen – Sitter 2003: 132). Mezi možnostmi plného členství v EU a neúčasti, která by mohla vést k izolaci, se nachází norská integrační metoda. I přesto, že se norský způsob integrace jeví jako poměrně úspěšný, je blízko svým limitům. EU jako celek (mimo EHP) se totiž vyvinula do oblastí, které lze velmi obtížně pokrýt prostřednictvím EHP nebo *buy-inů* (Eliassen – Sitter 2003: 141).

Kromě argumentů týkající se EHP se jinak všeobecně argumenty pro a proti v roce 1994 podobaly těm z roku 1972. Před druhým referendem přívrženci navíc zdůrazňovali aspekty spojení s mírem a bezpečností, zatímco odpůrci kladli důraz na životní prostředí, blahobyt a národní kulturu. Hlavním argumentem proti členství byl princip práva na národní sebeurčení. Odpůrci vstupu již roku 1972 argumentovali tím, že storting nebude suverénní v oblasti zákonů. Tento argument posílil po změně ES na EU. Přívrženci naopak zdůrazňovali, že členství v EU neznámá vzdát se svrchovanosti, ale vykonávat tuto svrchovanost s jinými zeměmi a podílet se tak na tvorbě pravidel a spolurozhodování v Evropě, čímž se posílí demokracie (Riste 2005: 251–252).

Zastánci zdůrazňovali pozitivní aspekty vstupu, jejich kampaň nebyla orientovaná na negativní důsledky nečlenství, jako tomu bylo v roce 1972. Bylo jmenováno zajištění bezpečnosti Norska, zvýšení zaměstnanosti, silný potenciál ekonomického růstu či posílení norské solidarity v rámci EU. Oponenti argumentovali tím, že norská ekonomika prosperuje lépe než ekonomika EU⁴⁴, bezpečnost má Norsko zajištěné členstvím v NATO a účast v EHP Norům umožní využívat benefity EU, aniž by museli podřizovat svou hospodářskou a rybolovnou politiku EU. Výsledek hlasování vyplýval z hospodářského postavení a velkého přírodního bohatství země, které vedlo k přesvědčení, že v budoucnosti úspěšně obstojí i bez delegace některých zákonodárných a výkonných pravomocí svého národního státu nadstátní organizaci. Řada voličů se obávala, že členství v EU jejich životní úroveň sníží a že dojde k poklesu úrovně norského sociálního zabezpečení. Obávali se, že model norského vládnutí, norský sociální systém, politika rozdělení moci a přerozdělování zdrojů do řídké osídlených oblastí ztratí na relevanci centralizací moci v EU orgánech (Minařík - Gažovič 2005: 143-144).

Vláda vytvořila, na rozdíl od roku 1972, srozumitelný přehled kladných aspektů členství. Mezi nimi zmiňovala například zachování norského sociálního státu, ekonomickou stabilitu, vysokou zaměstnanost a trvalý hospodářský růst, zajištění kvality norského životního prostředí či zajištění obrany Norska. Zdůrazňovali také možné riziko marginalizace vlastního hlasu v Evropě, pokud nevstoupí. Premiérka Gro Harlem Bruntlandová používala argumenty, jako zvýšení podílu činnosti v hospodářské politice pomůže vyřešit nezaměstnanost, nejistá budoucnost NATO čili zajištění bezpečnosti, zvýšení skandinávské solidarity a váhy tzv. Severu (Arter 1999: 111). Zdůrazňovala také fakt, že legislativa EU vycházející ze závazku v EHP musí být Norskem pasivně akceptována. Nevstoupení tedy znamená zřici se možnosti spolurozhodovat (Eliassen - Sitter 2003: 125–126).

⁴⁴Norská ekonomika v době vyjednávání a lidového hlasování vykazovala v mnoha směrech lepší hodnoty než ekonomika EU. Např. norská inflace byla v té době 1,4 %, žádná země EU neměla nižší, což nenapomáhalo zastáncům vstupu přesvědčit občany o významu vstupu.

Norové vstup odmítli i přesto, že se menšinové norské vládě podařilo dosáhnout značných ústupků ze strany EU a vyjednat velmi výhodné podmínky členství. Hlavním úkolem norských vyjednávačů bylo zemědělství a rybnářství, které představovalo nejspornější bod norskó-evropských vztahů. Podařilo se jim prosadit požadavky týkající se rybnářských kvót, severoarktické agrární zóny, zachování nezávislé energetické politiky a pro programy nekompatibilní s EU byla stanovena čtyřletá přechodná lhůta. Nezměněn zůstal nicméně vysoký příspěvek Norska do pokladny EU v hodnotě 1,2 miliardy dolarů ročně. Norsko přitom při čerpání všech podpůrných programů mělo ponechat v EU 320 mil dolarů ročně, což bylo nejvíce ze všech členských států EU. Vládě a příznivcům vstupu se v tomto směru nepodařilo dostatečně obhájit dohodu, kterou Norsko s EU vyjednalo, a přesvědčit voliče, že je pro zemi výhodná (Brunclík 2011: 237-238).

Politici, převážně labouristé, podporující vstup začali uvažovat o novém podání přihlášky v roce 2007, avšak následný problematický proces ratifikace evropské ústavy zapříčinil propad podpory vstupu do EU. Se stoupajícím počtem sporů v Unii klesá její atraktivnost v norských očích, Norům se například nelíbilo zahájení jednání o tureckém členství. Obávají se přílivu imigrantů s obrovskými kulturními rozdíly a kriminality. I nadále je téma norského členství v současné politice latentně přítomno (Gažovič – Minařík 2005b: 42).

Otázka vstupu rozdělila strany, které k sobě měly relativně blízko a byly potenciálními koaličními partnery, a stále rozděljuje. U menšinových nebo koaličních vlád je nepravděpodobné, že by daly do popředí norskó-evropskou otázku. Tyto vlády mají tendenci produkovat nekonfliktní politiky, kolem kterých je shoda. Navíc dokud bude existovat sebevražedná klauzule v koaličních smlouvách, tedy závazek ukončení spolupráce a rozpad vlády v případě, že některá z vládních stran bude chtít prosadit návrh na přistoupení k EU, tak norské začlenění zůstane hypotetické, protože není fakticky podepřeno současným

politickým stavem ani náladami norské společnosti⁴⁵ (Eliassen – Sitter 2003: 128-129).

Členství v EU představuje spornou otázku nejen ve společnosti, ale i mezi stranami, které spolu většinou spolupracují, a zároveň je zdrojem sporů uvnitř jednotlivých stran. Pokud vládu sestaví proevropské strany, bylo by možné, že Norsko o vstup do EU požádá, i když ani případný úspěch referenda není zárukou vstupu. Norská ústava totiž pro kroky omezující suverenitu státu požaduje dvouřetinovou většinu v stortingu, takže kdyby se dostatečně velká skupina rozhodla výsledek úspěšného referenda nerespektovat, tak by se i další norský pokus o vstup zkomplikoval (Minařík - Gažovič 2005: 148).

4.3 Shrnutí

Norská přístupová jednání lze datovat do dubna 1962, kdy Norsko podalo první žádost. O 12 let později proběhlo první lidové hlasování, ve kterém těsnou většinou zvítězili odpůrci vstupu do ES. Ke stejnému došlo v případě druhého referenda v roce 1994, kdy Norové hlasovali o vstupu do EU. V obou případech snaha skončila odmítnutím norskými občany. Otázka norského členství je komplikovaná i s ohledem na povahu stranického systému. V rámci vládních koalic programově blízkých stran se k sobě dostávají strany, které sdílejí diametrálně odlišná stanoviska k členství v EU.

Domnívám se, že možná cesta, která by mohla vést ke vstupu Norska do EU, spočívá v uspořádání dvou referend. V prvním by se hlasovalo o tom, zda má Norsko vůbec zahájit přístupová jednání s EU. Pokud by v tomto referendu byla většina Norů pro vstup, tak by norská vláda, disponující legitimním mandátem od občanů, mohla vyjednávat podmínky vstupu. To by vzhledem k současným nadstandardním vztahům, včetně velkého množství komunitarizovaných oblastí, nebyl pravděpodobně velký problém. Potom by se

⁴⁵Norská podpora EU je v posledních letech rekordně nízká, v lednu 2012 bylo pouhých 15,3 % občanů pro vstup. Nízká podpora je dáвана do souvislostí s nedávnou řeckou ekonomickou krizí a egoismem některých Norů toužících jít vlastní cestou, mimo rámec EU (Skinner 2013: 438).

konalo klíčové druhé referendum o samotném vstupu do EU, kde by voliči měli větší tendenci volit pro vstup, když už v prvním referendu hlasovali “ano“, a překonali tak určitou bariéru. Avšak vzhledem k nejednotným postojům členů politických stran a s ohledem na stále negativní výsledky průzkumů veřejného mínění, nelze předpokládat, že by kandidatura Norska na členství v EU byla na pořadu dne.

5 ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo nalézt důvody a okolnosti pro odmítavý přístup Norska ke členství v Evropské unii. Přestože je Norsko zemí, pro kterou by byl vstup z hlediska politického i ekonomického snadný, jelikož se za posledních několik desetiletí dokázalo stát velmi bohatou zemí se stabilním demokratickým systémem a mnoho oblastí norské politiky je již proevropsky komunitarizováno, stále se k přistoupení nemá a v otázce evropské integrace je státem velmi zdrženlivým.

V první části práce jsem uvedla historické okolnosti, které zapříčinily norskou skepsi vůči aliancím a sdružování se pod jednu centralizovanou moc. Norsko má za sebou bohatou historii omezování vlastní autority a suverenity kolonizujícími zeměmi, jakými jsou Dánsko a Švédsko, přičemž pod nadvládou jiných států strávilo dlouhých pět set let. Právě neautonomní vývoj zapříčinil dogmatický pohled Norů na ES/EU. Slovo “unie“ vyvolává v norském obyvatelstvu po unii s Dánskem a Švédskem negativní pocity. V důsledku toho samospráva zní atraktivněji a váže se na hrdou tradici těžce vydobyté nezávislosti, suverenity a národní kontroly nad svými zdroji, které byly dříve využívány dánskými a švédskými panovníky nebo ohroženy jinými velmocemi.

Významný předěl v norské historii byl rok 1905, kdy oddělením od Švédska vznikl samostatný norský stát, a započala éra norské neutrality, narušená německou nacistickou okupací během druhé světové války, což jen přispělo k dalšímu a intenzivnějšímu rozvoji izolacionismu a nacionalismu.

Je to právě důraz na národní identitu a obava z jejího ohrožení, co z historického hlediska Norsku brání v potlačení euroskepsy, a také obava Norů ze vztažení do případných válečných či politických konfliktů Unie.

Kromě faktorů historických jsou zásadní i ty ekonomické, které jsem rozvedla v části druhé. Nejvýznamnější roli v otázce přistoupení k Evropské unii z ekonomického hlediska hraje těžba ropy, rybolov a tradiční norské zemědělství,

což jsou odvětví, které by dle Norů členství v Evropské unii značně narušilo, ne-li přímo poškodilo. Přistoupení k Unii by pro Norsko znamenalo ztrátu kontroly nad výsadními vodami bohatými na ryby a následně další regulace rybiho trhu dle požadavků Evropské unie. A tak přes to, že Norsko již s Uní uzavřelo Severské dohody o řízení rybí populace a kvótách, vůči dalším zásahům do odvětví, které je pro něj hospodářsky jedním z klíčových, se důrazně vymezuje a jakékoli další usměrňování ze strany Evropské unie razantně odmítá. Tento postoj se těší značné podpoře norské rybářské komunity, která by po vstupu do Unie a následnou úpravou rybiho trhu značně utrpěla.

Podobná je i situace v ropném průmyslu, tedy odvětví, kterému Norsko vděčí za hospodářský rozkvět během druhé poloviny dvacátého století. Právě ropa dodává Norsku ekonomické sebevědomí a pocit, že se lze bez Evropské unie obejít. Přesto, že se zásoby norské ropy během posledních několika let rapidně ztenčily, stále jde o odvětví, které je pro norskou ekonomiku zásadním, a jakákoli omezení ze strany Evropské unie, která právě strategickým surovinám, mezi které ropa patří, přikládá v posledních letech značný význam, je pro Nory nepředstavitelná a nepřijatelná.

V poslední části zabývající se politickými faktory jsem zjistila, že postoj venkova, kde se soustředí tradiční norské zemědělství a rybářská komunita, rozhodl o nepřistoupení, při čemž města byla spíše pro. Dalšími faktory přispívajícími k euroskeptismu je obava, že po přistoupení k Unii by nebylo dále možné udržet současný sociální systém, strach ze ztráty identity a suverenity, kterou si – vzhledem k výše zmíněným historickým souvislostem – Norsko náležitě hýčká, a také s ní spojené obavy o přežití tradiční norské kultury a jazyka.

Případnému přistoupení nenapomáhá ani současná situace v Evropské unii, kdy se společenství potýká s celou řadou problémů ekonomického i socio-politického rázu. Norsko nepřijímá pozitivně ani fakt, že EU zahájila jednání o přistoupení Turecka, což zvýšilo obavu Norska z vlny imigrantů zcela

odlišných kulturních hodnot, kteří by ještě více přispěli k potírání národní kultury a identity.

Jisté je, že situace v Norsku se v blízké budoucnosti nezmění, jelikož Evropská unie se svým nastavením není v současnosti kompatibilní s norskou představou a identitou, která se po dlouhých letech těší z pracně nabyté neutrality a suverenity. Momentálně Norsko věří, že členství v EU pro něj není nutné a ani přínosné, naopak by mu neprospělo. Je otázkou, jak budou vypadat další léta, zejména v době, kdy se ztenčí či dokonce vyčerpají norské ropné zásoby.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Archer, C. (2005). *Norway Outside the European Union. Norway and European Integration from 1994 to 2004* (London: Routledge).
- Archer, C. - Sogner, I. (1998). *Norway, European Integration and Atlantic Security* (London: SAGE Publications).
- Arnall, Anthony (2011). *A constitutional order of states?: essays in EU law in honour of Alan Dashwood* (Oxford: Hart publishing).
- Arter, David (1999). *Scandinavian politics today* (Manchester: Manchester University Press).
- Bakke, E. (2002). Lidová hlasování o norském členství v EF (EU). *Mezinárodní politika* 2002, s. 12–14.
- Bjarnason, Magnus (2010). *The political economy of joining the European Union: Iceland's position at the beginning of the 21st century* (Amsterdam: Amsterdam University Press).
- Bjørklund, Tor (1997). Old and New Patterns: The 'No' Majority in the 1972 and 1994 EC/EU Referendums in Norway. *Acta Sociologica* 40 (2), s. 143-159.
- Bricardová, Isabelle (2002). *Monarchie moderní Evropy: lexikon panovnických rodů* (Praha: Brána).
- Brunclík, Miloš (2011). *Skandinávie: [proměny politiky v severských zemích]* (Praha: WoltersKluwer Česká republika).
- Brychtová, Šárka (2001). *Evropská integrace a Norsko (země, která nepotřebuje Evropskou unii)* (Pardubice: Scientific papers of the University of Pardubice).
- Cihelková, Eva (2003). *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie* (Praha: C. H. Beck).
- Corbet, Hugh - Robertson, David (2014). *Nordic, Central, and Southeastern Europe* (London: Elsevier).
- Cousins, Mel (2005). *European welfare states: comparative perspectives. Thousand Oaks* (Calif.: SAGE).

- Dvořáková, Vladimíra (2010). *Evropeizace veřejné sféry* (Praha: C. H. Beck).
- Easton, Martha (2009). Emotion, rationality, and the European Union: a case of the discursive framework of the 1994 Norwegian referendum on EU membership. *International Social Science Review* 84 (1/2), s. 44 – 65.
- EFTA Court (2014). *The EEA and the EFTA Court: Decentred Integration* (London: Bloomsbury Publishing).
- Eliassen, Kjell A. - Sitter, Nick (2003). Ever Closer Cooperation? The Limits of the 'Norwegian Method' of European Integration. *Scandinavian Political Studies* 26 (2), s. 125 – 144.
- Englund, Terje B. (1996). Za branami Unie: Norsko prosperuje, ale jeho politický vliv slábne. *Respekt* 1996, s. 16.
- Evensberget, Snorre (2008). *Norsko* (Praha: Ikar).
- Fiala, P. - Pitrová, M. (2003). *Rozšiřování ES/EU* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity).
- Fiala, P. - Pitrová, M. (2005). *Evropská referenda* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).
- Frýba, Jan (1988). *Norské království* (Praha: Svoboda).
- Gažovič, Ondrej – Minařík, David (2005a). Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné premeny v budúcnosti. *Politologický časopis* 2005, s. 139 – 151.
- Gažovič, Ondrej – Minařík, David (2005b). Proč Norové nejsou v EU. *Revue politika* 2005, s. 40 – 42.
- Gažovič, Ondrej (2006). Proč Norové nejsou v EU. *Listy* 2006, s. 40 – 44.
- Goněc, Vladimír (2003). *Od "malé Evropy" k "velké Evropě". II. : Dějiny rozšiřování Evropských společenství* (Brno: Masarykova univerzita).
- Gstöhl, S. (2002). *Reluctant Europeans. Norway, Sweden, and Switzerland in the process of integration* (Boulder: Lynne Rienner Publishers).

- Hjellum, Torstein (1996). *A small peripheral country refuses to be a member of EU: The case of Norway* (Bratislava: Ministry of Culture of Slovak Republic).
- Hroch, M. – Kadečková H. - Bakke, E. (2005). *Dějiny Norska* (Praha: Lidové noviny).
- Hřích, Jan (1995). Vývojové peripetie vztahu Norska k evropským integračním strukturám. *Mezinárodní politika* 1995, s. 22 – 24.
- International Business Publications (2008). *Norway Oil and Gas Exploration Laws and Regulation Handbook* (Washington DC: World Law Business Library).
- IMF (2013). *Norway 2013 Article IV Consultation* (Washington D.C: International Monetary Fund).
- Jonsdottir, Johanna (2013). *Europeanization and the European economic area: Iceland's participation in the EU's policy process* (New York: Routledge).
- Kaniok, P. - Fiala, P. - Pitrová, M. (2001). *Rozšiřování ES/EU* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity).
- Milazzo, Matteo (1998). *Subsidiars in World Fisheries: a reexamination* (Washington: World Bank).
- Minařík, David – Gažovič, Ondrej (2005). Nórsko a Európska únia, ich vzájomný vzťah a jeho možné premeny v budúcnosti. *Politologický časopis* 2005, s. 139 – 151.
- Nelsen, Brent F. (1993). *The European Community Debate in Norway: The Periphery Revolts, Again* (London: Praeger).
- Ongur, Hakan Övünç (2007). Reluctant Norway and European Union. *Anadolu University Journal of Social Sciences* 7 (2), s. 1 – 17.
- Phinnemore, D. (1996). *The Nordic Countries, the European Community (EC) and the European Free Trade Association (EFTA), 1958 – 1984* (London: Routledge).

- Riste, O. (2005). *Norway's Foreign Relations – A History* (Oslo: Universitetsforlaget).
- Rokkan, Stein (1981). *Stein Rokkan's conceptual map of Europe* (Michigan: University of Michigan).
- Salmon, Patrick (2002). *Scandinavia and the great powers 1890-1940* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Skinner, Marianne S. (2013). Different Varieties of Euroscepticism? Conceptualizing and Explaining Euroscepticism in Western European Non-Member States. *Journal of Common Market Studies* 51 (1), s. 122 – 139.
- Sklenka, Miloš (1994). Norská euroloď již podruhé do Bruselu nedoplula. *Hospodářské noviny* 1994, s. 23.
- Sogner, Ingrid - Archer, Clive (1995). Norway and Europe: 1972 and now. *Journal of Common Market Studies* 33 (3), s. 389 – 410.
- Stařík, Jiří (1994). Norské rozpaky před vstupem do Evropské unie. *Mezinárodní politika* 1994, s. 15.
- Štěpánková, Ivana (1994). Norové zklamali Evropskou unii. *Práce* 2000, s. 1, 5.
- Šulc, František (2000). Euroskepticismus v Evropě převažuje. *Hospodářské noviny* 2000, s. 13.
- Tanil, Gamze (2011). *Why is Norway outside the European Union? Norwegian national identity and the question of European integration* (Frankfurt am Main: Peter Lang Europäische Hochschulschriften).
- Thompson, Wayne C. (2014). *Nordic, Central, and Southeastern Europe* (Maryland: Lanham, Rowman & Littlefield).
- Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii (1988). *Svět* (Praha: Nakladatelství Svoboda).
- Veber, Václav (2004). *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).

- Wells, Anne Sharp (2009). *Historical dictionary of World War II: the war against Germany and Italy* (Maryland: Scarecrow Press).

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- EFTA (2014). *The European Free Trade Association* (<http://www.efta.int/about-efta/european-free-trade-association>, 19. 2. 2015).
- EFTA (2015). *The European Economic Area* (<http://www.efta.int/eea/eea-agreement/eea-basic-features>, 23. 4. 2015).
- Electoral geography (2007a). *Norway. European Community Referendum 1972* (<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/in/norway/norway-european-community-referendum-1972.html>, 17. 3. 2015).
- Electoral geography (2007b). *Norway. EU Referendum 1994* (<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/n/norway/norway-eu-referendum-1994.html>, 17. 3. 2015).
- Europahuset (2005). *Kalendarium* (<http://europahuset.eu/index.asp>, 18. 3. 2015).
- Evropská komise (2009). *Severské Dohody* (http://ec.europa.eu/fisheries/documentation/publications/cfp_factsheets/northern_agreements_cs.pdf, 21. 4. 2015).
- Jonsson, Gudmundur (2006). *Comparing the Icelandic and Norwegian fishing industries' response to the economic crisis of the 1930s* (<http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Jonsson.pdf>, 15. 3. 2015).
- Nei til EU (2013). *Nei til EU (No to the EU)* (http://www.neitileu.no/articles_in_foreign_languages/nei_til_eu_no_to_the_eu, 18. 3. 2015).
- Norden (2008). *About the Nordic Council* (<http://www.norden.org/en/nordic-council/bag-om-nordisk-raad/the-nordic-council>, 21. 2. 2015).

- OECD (2010). *History* (<http://www.oecd.org/about/history/>, 10. 2. 2015).
- OPEC (2015). *Our Mission* (http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/23.htm, 24. 2. 2015).
- Policy (2002). *Postoj Turecka, Malty, Norska a Švýcarska k evropské integraci* (<http://policy.euweb.cz/view.php?id=42#4>., 20. 2. 2015).
- Royal Norwegian Ministry of Foreign Affairs (2011). *Ten facts about the European Economic Area – the EEA* (http://www.eu-norway.org/Global/SiteFolders/webeu/Ten_Facts_EEA_2011.pdf, 22. 2. 2015).
- Statistics Norway (1994). *EF/EU-referendum. Referendum result* (<https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/saveselections.asp>, 19. 3. 2015).
- Statistics Norway (2015a). *Labour force survey, seasonally-adjusted figures* (<http://ssb.no/en/arbeid-og-lonn/statistikker/akumnd/maaned>, 23. 2. 2015).
- Statistics Norway (2015b). *Balance of payments, Q4 2014* (<https://www.ssb.no/en/utenriksokonomi/statistikker/ur/kvartal/>, 15. 3. 2015).
- World Bank (2014). *Data - Norway* (<http://data.worldbank.org/country/norway>, 17. 3. 2015).
- World Election (2013). *Norway 2013* (<https://welections.wordpress.com/category/norway/>, 23. 2. 2015).

7 RESUMÉ

The main aim of the Bachelor thesis is to analyze all the aspects that shaped the specific relationship between Norway and the European Union and contributed to the Norwegian eurosceptical stance towards the EU.

The thesis starts with the analysis of the historical factors, where it is found that the main reasons for Norwegian disagreement about joining the EU are: a long period of being colonized by Denmark and Sweden and occupied by Nazi Germany and the ongoing fear of losing sovereignty, neutrality and national heritage.

The second part of the Bachelor thesis, which focuses on the economical factors, reveals Norwegian concerns about the impact of the EU on fishing and oil industries, which may affect the Norwegian economy greatly, and also the fear of destruction of traditional agriculture, which is heavily subsidized by the state.

The last political part of the thesis discovers differences between rural and urban areas in Norwegians' opinions about joining the EU and also the fact that the current ongoing economical, social and political problems within the EU represent other reasons why is Norway is convinced that becoming a member of the European Union would harm its economy and culture more than standing apart.